

SZOKODI JÓZSEF tanszékvezető adjunktus:

HEVES MEGYEI ADATOK A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉHEZ

(Gyöngyös a két forradalom idején)

A magyar burzsoá történetírás a Tanácsköztársaság bukása után igen sokat „fáradozott” azon, hogy meggyalázza az első magyar proletárdiktatúrát. A nimbuszaiban megtépázott reakció ideológusainak egész siserehada vetete rá magát a bukásában is dicsőséges népi államra. A némi (burzsoá) „tárgyilagosságot” megütő hangnemtől a fasiszta diktatúra legutolsó firkászának útszéli hangjáig, fülsiketítő lármában temették a Tanácsköztársaságnak még az emlékét is. Ha szerettek volna sem tudtak róla hallgatni, mert hatása nem csupán a máról-holnapra felcsigázott kedélyek rövidéletűségében nyilvánult meg. Mélyen felszívódott a dolgozó tömegek tudatába, s akaratmegnyilvánulásuk — a 133 nap alatt — azt mutatta, hogy nem lehet velük sem rendeletekkel, sem politikai szónoklatokkal, s még kevésbé hallgatással elfeledtetni. A Tanácsköztársaság úgy maradt meg a munkásosztály, a dolgozó tömegek tudatában, mint a valóságként áhított hősi harcok emléke.

Jelen tanulmány néhány adalékkal kíván hozzájárulni a Magyar Tanácsköztársaság vidéken lefolyt eseményeinek feltárásához [1].

Az 1918-ban bekövetkezett politikai válság okai igen szerteágazóak. Ha az októberi polgári demokratikus forradalom alapvető okait akarjuk meghatározni, úgy gondoljuk, három olyan tényezőt kell felemlíteni, amelyek kiinduló pontként szolgálhatnak. Az első ilyen tényező az első világháború; az abból származó és egyre súlyosbodó tömegnyomor, a dolgozó tömegek, a katonák békeóhaja; a háborúnak, mint értelmetlen és a tömegek érdekében céltalan vérengzésnek egyre öntudatosabb elítélése. A második, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom közvetlen (a hadifoglyokra tett) és közvetett hatása. A harmadik, az uralkodó osztályok teljes kompromittálódása; a monarchiával szemben táplált illúziók összeomlása; a nemzeti függetlenség kivívásának gondolata, amely éppen a háborús vereség kövelkeztében objektív lehetőségként jelentkezett.

E három tényező összhatásában domináló szerepet játszik az orosz szocialista forradalom, amely felébresztette és megérlelte a proletariátus tudatában azt a gondolatot, hogy az igazi béke és szabadság biztosítása csak úgy lehetséges, ha a hatalmat kiragadják a burzsoázia kezéből és az orosz proletariátus példájára megteremtik a munkáshatalmat, megszün-

tetik a kizsákmányolást. A magyarországi kettős forradalom, a polgári demokrácia közvetlen átmenete proletárdemokráciába, proletárdiktatúrába — azt mutatja, hogy a forradalmi átalakulásának elkerülhetetlenül megvoltak az objektív okai, s a forradalmi szocialisták, majd a kommunista párt, helyesen látta és értékelte az eseményeket, amelyek 1919. március 21-hez vezettek.

Miután a történelem így tette fel a kérdést, a forradalom vezető erejévé szükségszerűen a proletariátus vált, s forradalmi szövetségese, a parasztság — elsősorban az agrárproletariátus és a szegényparasztság — lett. A parasztságot az antifeudális gondolat tette elsősorban szövetségessé. 1918 őszére „a szegényparasztoknak aránylag kis részében ért csak meg a szocializmus gondolata” [2]. Ugyanakkor, hogy a parasztság mégis a szocialista proletariátus mellett tett forradalmi hitet, annak többek között az is oka volt, hogy a polgári politikusok ún. radikális része is csupán enyhe, a rendszer kizsákmányoló lényegét nem érintő, azaz a rendszert alapjaiban nem érintő reformok végrehajtásával próbálta elérni a burzsoá társadalom konszolidálását. Ez viszont a nagy remények zsákutcába jutását eredményezte volna [3].

Amikor a forradalom objektív feltételei adva voltak, a szubjektív feltételek egy része hiányzott. Hiányzott olyan alapvető feltétel, mint a forradalmi párt. Ismeretes, hogy az SZDP opportunistá vezetése —, amely a későbbiek során is dicstelen szerepet játszik — távol tartotta magát a szocialista forradalomnak még a gondolatától is —, „korainak”, „időelőttinek” ítélte meg azt és így tevékenységében, következtetéseiben nem jutott túl a polgári társadalom keretein. Így akkor, amikor a szocializmus megvalósítása, mint reális lehetőség állt fenn, a proletariátus élén olyan pártvezetés volt, amely céljaiban eltért a proletár osztálycéloktól.

Ez azonban mit sem változtatott az események objektív menetén. Nem változtatott azért, mert — mint Hajdú Tibor helyesen állapítja meg — „a háború befejezése, a függetlenség kivívása, a nagybirtokok felosztása, a nagytőke és a nagybirtokok uralmának megszüntetése, a népellenes közigazgatás felszámolása, az ún. polgári szabadságjogok kivívása csak forradalom útján volt elérhető” [4]. Abban azonban, hogy az 1918 októberét követő időben az ellenforradalmi restauráció veszélye állandóan kísértett, súlyos felelősség terheli az SZDP vezetőit.

I.

A polgári demokratikus forradalom (1918. október 31.) győzelmének híre villámgyorsan terjedt el a vidéken. A vidéket általában nem érte váratlanul ez az esemény; abban az értelemben, hogy sajtó, propaganda és elsősorban a frontról és Oroszországból hazatért „világlátott” katonák forradalmi lelkesedéstől áthatott beszédei eltűntették az álmoságot a szegénység szeméből, s a csodavárást egyre több emberben a forradalmi aktivitás váltotta fel. A helyzet tarthatatlanságáról, a változás szükségességéről egyre többen győződtek meg.

Heves megyében a forradalom győzelme az egyes társadalmi rétegekből más és más hatást váltott ki. Az ipari munkásság öntudatosabb része a munkáshatalom megteremtését remélte és akarta. A falusi szegénység azt gondolta, hogy évszázados földéhsége most végre kielégítést nyer. Ezekből a rétegekből tehát a hír forradalmi aktivitást váltott ki. A reakciós elemek hatalmuk elvesztésétől tartva, már kezdetben arra gondoltak, hogy az eseményeket vagy teljesen visszapergezzék, vagy ha ez nem lehetséges, akkor azokat megtartsák a polgári rend keretei között.

A forradalmi akciók a vasúti fővonal mentén kezdődtek meg azzal, hogy az utazó katonák lefegyverezték a csendőrséget, s nagy lövöldözéseik adták a nép tudtára a magyar világ megváltozását [5].

A megye községeinek legnagyobb részén végigsöpört a forradalmi hullám, amely elsősorban a reakciós községi jegyzők és kántortanítók, valamint a gazdatisztek ellen irányult. „Egy-két napon belül — írja Kolacskovszky Lajos, a megye első vörös alispánja, visszaemlékezésében — a Mátra és a Bükk legeldugottabb falujába is eljutott a forradalmi hullám. Az elkeseredett lakosság itt is, amott is hozzáfog megszámlolni a háború alatt jól megtollasodott jegyzőket, gazdatiszteket” [6]. Az alispáni jelentés arról ad számot, hogy a községi vezetők „forradalmi felelősségre vonása” különösen Verpelét, Tarnaszentmária, Feldebrő, Kái, Füzesabony, Egerbakta, Pásztó, Vámosgyörk, Atány, Boconád, Erdőtelek, Tarnabod, Poroszló, Sarud, Tiszaigar, Tiszaörs községekben, s a pétervásári járás „majdnem valamennyi községében” a régi viszonyokkal való teljes leszámolás elve alapján történt meg [7]. A legtöbb községben a forradalmi aktivitás olyan magas fokra hágott, hogy a jegyzők nagy része „kénytelen volt az életveszélyes fenyegetések miatt a községet elhagyni” [8]. Az eseményekkel egyidőben létrejöttek a Nemzeti Tanácsok, „a vezetés a hazatért katonák kezébe került, akiket a falusi „csőcselék”, a nincstelen falusi szegénység vezetőként ismert el és követett [9].

Tanulságos ezzel kapcsolatban néhány pillantást vetni a kiskörei eseményekre. November 1-én délelőtt 10 órakor érkezett haza a községbe egy katonacsoport, amely lövöldözve, a köztársaságot éltetve, minden utcán végigvonult. A katonák — a tüntetés után — „házzal-házra jártak és hangoztatták az új kor bekövetkezését; szidalmazták a múlt rendszert . . . kikelték a hadisegélyek miatt a községi jegyző ellen; szidalmazták ezen felül a papot és a püspökségi uradalom intézőit is” [10]. Felelősségre vonták a jegyzőt, a papot, három tanítót és egy uradalmi intézőt, amiért az itthonlevőkkel basáskodtak és nem teljesítették kötelességüket. Egyben a községházán tartott gyűlésen bizalmatlanságot szavaztak az előljáróságnak és a képviselőtestületnek és megalakították a Nemzeti Tanácsot. A gyűlésen mintegy 1000 ember vett részt, s nagy lelkesedéssel tettek tanubizonyságot az „újkor szelleme” mellett [11].

A megye tisztikara november 3-án tárgyalta meg az előző napok eseményeit, s egyhangú határozattal csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz [12].

A forradalmi események lefolyására a megyében kettősség jellemző: a) a megyei, járási, városi vezető testületek formális, kényszerből való

csatlakozása a Nemzeti Tanácshoz. Egyrészt a néptömegek forradalmi aktivitása és a vele szemben való tehetetlenség, másrészt Károlyi Mihály királyi megbízatása az ország vezetésére, — általában e két tényező, de különösen az utóbbi eredményezte a nagyobb ellenállás nélküli csatlakozást a központi „forradalmi” szervhez. Nem az új idők új vihara, hanem a régi rend új keretek között való fenntartásának reménye lökte őket a Nemzeti Tanács mellé; b) a községek legtöbbszörében, ahol a forradalmi bázis adva volt, komolyan vették a budapesti események hírére. Ez általában abban mutatkozott meg, hogy — először: nem ismerték el a régi városi, járási vezető szerveknek a falu fölött levő hatásköri jogát, még akkor sem, ha e szervek a Nemzeti Tanács égisze alatt funkcionáltak; a forradalmi községek kimondták függetlenségüket a felsőbb szervektől; másodsor: nem elégedtek meg a földosztásnak csupán a kilátásba helyezésével, hanem határozott előkészületeket is tettek arra több helyen.

Ami, mint negatív vonás, még a legforradalmibb községeknél is megmutatkozott, az a városi proletariátussal való szolidaritás hiánya volt. A város és a falu közötti ellentét fennállása elmosta az együttműködés szükségességét, s így az egyes akciók mint elszigetelt jelenségek zajlottak le. Ennek következményei is lettek: a helyi reakció — esetenként más helyről is segítséget kapva — fokozatosan vissza tudta hódítani azokat a pozíciókat, amelyeket az első napokban elveszített.

II.

Az 1918-as események Gyöngyöst október utolsó napjaiban (a forradalom győzelme eredményeként) emelték a forradalmi aktivitás szintjére. A lakosság az agitáció és a sajtóközlemények következtében egyre feszültebb érdeklődéssel tárgyalta az eseményeket. A rossz közellátási viszonyok, a szinte tragikus lakáshiány [13], a helyzetben való javítás teljes kilátástalansága csak fokozta a türelmetlenséget. A „kivárássra” beidegzett türelem számai fokozatosan bomladoztak, mígnem teljesen felmondták a szolgálatot.

A forradalom győzelmének hírére megélénkült a városban az agitáció, s a köztársaság mellett propagandá rövideken tüntetésbe és véres eseményekbe ment át.

Október 31-én a helyi katonai huszáregység régóta szolgáló tagjai „fenyegető magatartást kezdtek tanusítani” [14]. Megtagadták parancsnokuknak, Maiss János őrnagynak az engedelmességet, s teljes felszereléssel (karddal, puskával) csoportosan hagyták el a laktanyát. A huszárok hangulatán, politikai felfogásán lemérhető volt, hogy a helyi szociáldemokrácia már korábban is „titkos agitációt” végzett közöttük. A katonák a városban nyíltan agitálni kezdtek a köztársaság mellett, amire a város dolgozói azonnal reagáltak.

November 1-én kora reggel már mindenki talpon volt és a köztársaságot éltető forradalmi jelszavaktól hangzottak az utcák. A tüntetést a kirakatok is jócskán megsínylelték. A régi rend iránti gyűlölet tetőfokára hágott. A katonák letépték sapkarózsáikat, s hasonló cseleked-

tekre ösztökélték tisztjeiket is. Lichtenstern Miksa tartalékos hadnagy a felszólításra —, hogy tépje le sapkarózsáját — azzal válaszolt, hogy a felszólítót kardjával oldalba szúrta. Utána öccsével és apjával a városházára menekült. A katonák azonban a rendőrségi szobában elfogták őket és a forradalom nevében ítélkeztek felettük.

A rendőrség és csendőrség nem vállalkozott „a tömegek megfélemezésére”, de nem is csatlakozott hozzájuk, „meglapult, mint kotlós, ha kányát lát” — szól az egykorú feljegyzés.

A helyi reakció azonban nem nézte ölbetett kézzel az eseményeket. Dr. Bozsik Pál apátplébános egy csoportot szervezett (20—25 fő), a kaszárnyában felfegyverezte, majd a csendőrséggel egyesülve — amely így már hajlandó volt a közbelépésre — „megkezdték a piac és a környező utcák megtisztítását” [15]. A mintegy 40 főnyi ellenforradalmi egység tizes csoportokra oszolva nyomult a város közepe felé. A forradalmi tömegek — elsősorban a huszárok — fegyveres ellenállása azonban visszavetette a Bozsik-különítmény és a csendőrség támadását. A tűzharc szétriasztotta a löntetőket, azonban a lövöldözés megszűnte után a városháza környékén és a piacon „ismételten nagyobb tömegek verődtek össze, kikben bízni nem lehetett” [16].

Az est beálltával az ellenforradalmárok újabb „tisztogatási akcióba” kezdtek. Ismét csoportokra oszolva indítottak támadást és „mikor egy ilyen tisztogató osztag a Petőfi Sándor utcán lefelé törekedett, a Duranda felé vezető Brezsnjányszky-féle utcából élénk fegyvertűzzel fogadták” [17]. A harc huzamosabb ideig tartott, azonban a forradalmi erők szervezetlensége és fegyverhiány miatt november 2-án éjszaka az ellenforradalmi erők „úrrá lettek a helyzeten”, s élénk őrzéssel, a fegyverhasználatától sem visszariadva, igyekeztek a város életét a régi mederbe visszaterelni.

A november 1-i harcnak több áldozata lett. A Bozsik-különítmény tagjai agyonlőtték *Hanka Kovács András* 22 éves katonát és *Suri István* 16 éves kereskedő tanulót, akik a forradalom oldalán harcoltak a reakció ellen. Bár a különítményt Rósenfeld Emil tűzoltó vezette, mégis köztudomású volt, hogy Bozsik a főszervező. S amikor a közvélemény a gyilkosságokért felelősségre vonást követelt, azzal bűjtak ki ez alól, hogy nem találják a tettest, s a felkutatása lehetetlen, mivel a különítménybe „illetéktelen alakok is bejutottak” —, s úgymond, nem tudnak hol kereskedni.

A reakció tehát átmenetileg győzelmet aratott, ami az események további menetére erősen rányomta a bélyegét.

III.

Több korabeli feljegyzés megállapítja, hogy vidéken hosszabb idő óta folyt a „titkos agitáció” a fennálló rendszer ellen. Gyöngyösön a szociáldemokrata forradalmi elemek nemcsak — és nem elsősorban — a katonák soraiban, hanem a munkásság és az egyéb dolgozó rétegek között is szívós agitációt fejtettek ki. A „vörös agitáció” nem tévesztette

el hatását, amelynek nyomán a baloldali elemek egyre nagyobb tért hódítottak már október 31. előtt. Nem a város hivatalos szerveinek balra tolódásában, hanem a közvéleményben mutatkozott ez meg.

A gyöngyösi reakció ezt látva, megfelelő előkészületeket tett, s a „rendbontás” fegyveres megtorlása mellett (ami az előkészületeknek egy hirtelen kinőtt, de később igen fontos mellékágát képezte) a politikai ellenállás megszervezését tartotta fő feladatának. Ez a különböző pártok tevékenysége alapján történt.

Milyen volt a város politikai arculata a forradalom előtt? Erre választ kapunk, ha megvizsgáljuk a működő politikai pártokat és azok tömegbefolyását. A város gazdasági jellegét a szőlőkultúra határozza meg. Ipari munkássága viszonylag kevés van. Iparosodásának az egeri érsekség akarata szab határt. Az egeri klérus középkori szelleme ráterpeszkedik az egész vidékre, — s ha politikai célokat veszünk — arra törekszik, hogy a gazdasági és eszmei fennhatósága alá tartozó területeket lehetőleg minél jobban elszeparálja a szocialista mozgalom proletárcentrumaitól. Gyöngyös erősen kispolgári jellegű. E jellegét a kevés ipari és a viszonylag több szőlő- és földmunkásság nem tudja megváltoztatni. Jelentékeny a hivatalnokság, amely létevel csak erősíti az uralkodó kispolgári, vallásos szellemet.

A városi közvélemény irányítója a papság, s annak „polgári szövetségei” — az értelmiség egy része. A liberális eszmék képviselőinek — néhány ügyvéd és hivatali alkalmazott kivételével — nincs nagy tömegbefolyása. A papi szellem — amely könyörtelenül és tapintat nélkül állít pellengérré mindent és mindenkit, ha ellenlábaskodik — a szociáldemokrata eszmék érvényesülését csupán a munkásság körében „engedélyezi”, valamint azon értelmiségiek között, akik nagy rátartiséggel vallják a szociáldemokrata elveket és van bátorságuk ahhoz, hogy hanyag polgári eleganciával visszadobják a kesztyűt a papságnak.

A papság és a szerzetesség igen erősen politizál, s nagy teret hódít a földmunkásság között is. Keresztényszocialista propagandájuk kecségtető jövőt ajánl fel a szegénységnek, — s e „jövőt” sokan elfogadják.

Ilyen körülmények között lepte meg Gyöngyöst a forradalom vihara, amely a városi szegénységre a papság által nem várt, nem remélt hatást tett.

Gyöngyösön a forradalom idején a következő pártok működtek:

Szociáldemokrata Párt. (Vezető: dr. Waldner Fülöp ügyvéd, dr. Horovitz Alfréd bankügyész, Gergely Danó Rt. igazgató, Endrész József vasmunkás.) A párt sok esztendő óta működési múltja tekint vissza. Elveiben és gyakorlatában a hivatalos szociáldemokrata vonalat követte, s így mind a háború alatt, mind pedig a forradalom idején megmaradt a lojalitásának azon a fokán, ami alkalmatlanná tette a forradalmi tömegek vezetésére. A vezetőség a város polgári-liberális ellenzékének szociáldemokrata kiadása volt. A vezetők által hangoztatott politikai frázisok mögött a polgári demokráciával való megbékélés rejlett.

A vezetésben a forradalom után bekövetkezett bizonyos mérvű balra tolódás is elsősorban a tömegek forradalmasodásának eredményeként létrejött kényszerűségből származott. De még így is — például novem-

berben — megvolt a hajlandóság arra, hogy együtt meneteljenek a keresztényszocialistákkal egy „polgári egységfront” keretében.

Endrész József, aki — a forradalom utáni első hetek ingadozásai után — őszintén szeretne volna, hogy a párt a forradalmi tömegek vezetője legyen, két malomkő között őrlődött. Ha az országos pártvezetés hivatalos vonalát fogadta el, szembekerült a baloldali tömegekkel, ha ezek akaratát képviselte, szembe került a hivatalos vezetéssel. Így a szociáldemokrata párt vezetősége kétféle ütemre járta a táncot. Némi javulás állt be ezen a téren akkor, amikor *Nemecz József* forradalmi szocialista bekapcsolódott a város politikai életébe.

Az a tény, hogy a dolgozók között folyt a forradalmi agitáció, azt mutatja, hogy az SZDP hivatalos vezetésének „hivatalos propagandája” kiegészült a baloldali elemek és a frontról hazatért katonák politikai tevékenységével. A gyöngyösi dolgozók nem pusztán sajtó útján értesültek az oroszországi eseményekről, nem csupán és nem elsősorban önmaguktól vonták le a megfelelő politikai konzekvenciákat, hanem a bolsevik eszmének a városban is voltak agitátorai.

Károlyi Párt. (Vezető: Cserján Károly ügyvéd.) E pártnak nem volt olyan nagy tömegbefolyása, hogy az októberi—novemberi napok politikai porondján bármely más pártnak számbajöhető politikai riválisa lehetett volna. Befolyása november végén kezdett némileg erősödni a közép-rétegek körében.

Radikális Párt. (Vezetői: dr. Polgár Lajos, dr. Stampfer Mór, dr. Berkovics Miklós, dr. Ehrlich Mihály, Domán Ignác, valamennyi ügyvéd és kereskedő.) Bár hivatalosan csak november végén alakult meg, de már októberben a budapesti kongresszuson mint politikai szervezet képviselte magát. Szócsöve — a „Gyöngyös” című helyi lap — bizonyos befolyással bírt, s nem egy ponton szembe került a keresztényszocialistákkal, de a város politikai vezetését kézbe venni nem tudta.

Keresztény Szociális Néppárt. (Vezetői: dr. Bozsik Pál plébános, dr. Somogyi István ügyvéd, Király János, Mihálovics József.) Ez a párt — tevékenységét, célkitűzéseit vizsgálva — a legreakciósabb politikai szervezet volt Gyöngyösön. Mint a nagybirtokos, reakciós egyház érdekvédelmi szerve, mindent elkövetett, hogy megtartsa a várost évszázados holt medrében. A párt vezetői — mint azt bizonyítja a november 1-i tömegtüntetés vérbefojtása — nem riadtak vissza semmiféle eszköz alkalmazásától, csakhogy a régi rend fennmaradását biztosítsák. A párt „*Gyöngyös és Vidéke*” című sajtóorgánuma az alázatos keresztényi eszméktől a legféltelenebb nacionalista, antiszemita, kommunista-ellenes uszításig elment. Rovataiba mindent felvett, ami a forradalom ellen szólt. Tömegbefolyása október végén és november első felében a föld- és szőlőmunkások jelentékeny részére is kiterjedt, azonban ebben a rétegben a későbbiek során fokozatosan háttérbe szorult.

A négy párt mellett a jelzett időben működött még egy politikai szervezet, a „*Szabad kőműves páholy*” („Akác a Mátra alján”). Monarchia-ellenessége az értelmiségiek egy részének imponált. A páholy szociális demagógiától csepegő röplapjaival a dolgozók között is igyekezett magának a többi pártokkal szemben bázist teremteni. Követelte a régi

rendszer bűnöseinek felelősségre vonását, s harcra szólított azok ellen, akik az új idők szellemét nem akarják tudomásul venni [18].

D. Bachó László a fent ismertetett pártok elemzésénél hamis határvonalat húz. A keresztényszocialistákat úgy állítja be, mint a nemzet igazi érdekeinek egyedüli képviselőit, s a reakciós Bozsik plébánosról olyan történelmi portrét fest, mintha valóban az „igazi nemzeti ügy” példa nélkül álló bátor bajnoka lett volna [19]. Hogy mi e téren az igazság, az alábbiakból ki fog derülni.

1919. május 1. Gyöngyösön

IV.

A helyi reakció — értesülve a forradalom fejleményeiről — azonnal hozzákezdett a megfelelő politikai ellenlépések megtételéhez.

A Keresztény Szociális Néppárt (KSzNp.) elnöksége október 31-én délután 6 órakor értekezletet tartott. Az eseményeket értékelve, azt a következtetést vonták le, hogy az ország sorsában esetlegesen bekövetkezhető változás tragikus következményekkel járhat; a Nemzeti Tanács (NT.) e tragédia szervezője. Mint Bozsik és Somogyi szónoklatai kifejezték: a hazafias érzés tiltja azt, hogy a párt tudomásul vegye mindazt a törekvést, mely az ország társadalmi rendjének megváltoztatására irányul. Ezért az értekezlet úgy határozott, hogy „a gyöngyösieknek nem szabad csatlakozni a forradalmi irányzatú Nemzeti Tanácshoz” [20].

Ennek alapján határozatot hoztak arról is, hogy a rend fenntartását „minden erejükkel” biztosítsák. A rend fenntartását irányító „Elnöki Tanács”-ot választották, amelynek tagjai lettek: Bozsik, Somogyi, Ko-

chán Bertalan ferencrendi zárdafőnök, Kovács Pál linkás Pál, Zrubka Ferenc, Csépany Miklós, Czivinger János, Csépany Pál föld- és szőlőbirtokosok. Ennek alapján is megállapítható, hogy a KSzNp. kiknek az érdekeit képviselte [21].

A keresztényszocialisták ezután a városházára mentek, ahol Kemény János polgármester elnökletével hasonló kérdésekről folyt a vita. Miután Bozsik ismertette pártja álláspontját, éles vita robbant ki közte és a radikális Polgár Lajos között. A radikálisok a N. T. mellett foglaltak állást, s a keresztényszocialistákat konzervatívizmusuk miatt támadták. Vita közben értesültek arról, hogy a király a kormányfői tisztt betöltésére Károlyi Mihályt jelölte ki, mire a keresztényszocialisták visszavonulót fűjtak. Ezek után latolgatva az esélyeket úgy döntöttek, hogy Károlyi személyében „megbízható régi” ember kezébe kerül a hatalom, s elhatározták, hogy „csatlakoznak” a N. T.-hoz.

A gyöngyösi N. T. hivatalosan november 1-én délelőtt 10 órakor alakult meg. Mégpedig olyan formán, hogy a városi képviselő testület „előkelő polgárai” elhatározták, hogy ezután „Nemzeti Tanács” cím alatt tevékenykednek. Bár a 37 tagú N. T. csak egy napig létezett — úgy döntöttek, hogy 200 tagúra egészítik ki —, de ez is elég volt ahhoz, hogy megalapozza a reakció hatalmát és biztosítsa a kibővítés esetén is azt, hogy a „megbízható elemek” többségben legyenek. Hogy milyen összetételű volt ez a „szűk” N. T. mutatja, hogy megalakuló gyűlése a „király zajos éltetésével ért véget” [22].

A N. T. kibővítésére másnap, 2-án került sor. A kibővítés átmenetileg csak megerősítette a keresztényszocialisták pozícióit. Hogyan volt ez lehetséges? Bozsik, mint a „szűk” N. T. egyik elnöke kijárta, hogy a végleges N. T.-ba a *vallási társulatok is választhassanak tagokat*. Sőt, úgy alakult a helyzet, hogy a legtöbb tagot a vallási társulatok választották: a Felsővárosban a Szt. Tamás-, Szt. Kereszt-, Szűz Mária- és Szeplőtelen Fogantatás-; az Alsóvárosban a Jézus Szt. Szíve-, Szt. Lélek-, Szt. István- és Rózsafűzér-társulat választott tanácstagokat. A választások Bozsik utasításai alapján egy-egy pap jelenlétében zajlottak le [23].

Miután a reakció „alkotmányos” keretek között biztosította hatalmát, hozzákezdett a rend „helyreállításához”. Első lépésként megszervezték a polgárőrséget, amelynek vezetője Maiss János huszárőrnagy lett és kihirdették az ostromállapotot. A polgárőrség a városi közrend biztosítása mellett azt a feladatot is kapta, hogy megakadályozza a „gyanús” (értsd: forradalmi) elemek beszivárgását a városba. Ezért erős őrséget állítottak a vámházakhoz és a vasútállomáshoz. Ezen túlmenően a polgárőrség, mint a N. T. karhatalmi alakulata a vidéket felügyelet alatt tartotta. A N. T. ugyanis elhatározta, hogy a járás községeit — miután azokból „riasztó hírek érkeztek” — saját intézkedési hatáskörébe vonja. Ilyen alapon a polgárőrség például kiszállt Gyöngyöshalászra és Gyöngyöstarjába (itt első ízben a kiküldött járőröket lefegyverezték, s csak büntető expedícióval való fenyegetés után mondtak le az ellenállásról), a forradalmi egyéneket letartóztatta és Gyöngyösre szállította. Ezzel egyidőben a városban 23 egyént tartóztattak le, a forradalmi zendülésben való részvétel stb. alapján.

Az N. T. következő lépése a statárium kihirdetése volt (november 4-én). A rendelet teljes szövege így szól: „A függelemsértés, zendülés, lázadás, szökés, lázongás és fosztogatás rögtönítelő eljárással való fenyegetésének fenntartása mellett a gyöngyösi állomásparancsnokság területére a rögtönítelő bíraskodás lép életbe a kihirdetés után elkövetett következő bűncselekményekre: gyilkosság büntette, rablás büntette, gyújtogatás büntette, nyilvános erőszakoskodás büntettére az idegen tulajdonnak gonoszságból való rongálása által.

Különösen kiemeljük, hogy a rögtönítelő bíraskodás alá esik a nyilvános erőszakoskodás, a kár nagyságára való tekintet nélkül, ha abból az emberi életre, egészségre, testi biztonságra, vagy mások tulajdonára veszély keletkezhetik, vagy ha azt vasutakon, az azokhoz tartozó építményeken, gépeken, vagy más eszközökön követik el. Az állami távíró (telefon) bármely alkatrészének rongálása és üzemének háborítása ugyancsak rögtönítelő bíraskodással toroltatik meg.

Figyelmeztetünk tehát minden, a katonai bíraskodásnak alávetett egyént, hogy a fent felsorolt büntettek elkövetésétől tartózkodjanak, ellenkező esetben ezen bűncselekmény elkövetése miatt kötélt általi halállal bűnhődik.

A polgári lakosságra vonatkozóan kihirdetett ostromállapot változatlanul életben marad.

A Nemzeti Tanács rendeletére
Gyöngyösi Katonai Állomásparancsnokság” [24].

A statárium kihirdetése két szempontból is figyelemre méltó. Egyrészt mutatja, hogy a gyöngyösi reakció pillanatok alatt felocsudott kábulatából, s a forradalom leverését azonnal folytatni tudta a terrorintézkedésekkel. A forradalmi elemek teljesen háttérbe, szinte illegálitásban kényszerültek. Másrészt pedig megelőzi a kormány utasítása alapján az egész megyére kihirdetett statáriumot, amelyre december 25-én került sor [25].

Ezen túlmenően a N. T. a rendőrség mellé nyomozó irodát szervezett dr. Gyurcsik László vezetésével. A nyomozó irodának lényegében — a bűnügyek mellett — politikai feladatai voltak; az ellenforradalmi N. T. felderítő szerveként működött. Hogy a keresztényszocialisták „minden vonalon” biztosítsák magukat, még kinevezték a rendőrkapitányság mellé dr. Somogyi Istvánt — az ellenforradalom egyik legféltelenebb hangú propagandistáját — közbiztonsági előadónak.

A N. T. „vezető politikusait” a legvadabb gyűlölet fűtötte október 31. „politikai vívmányai” ellen. Gyöngyöst elzárt szigetté akarták tenni. 1918. november 3-án a polgármester (Kemény János) a hadügyminisztertől távirati parancsot kapott a nemzetőrség felállítására. Ennek kapcsán szóba került, hogy a Kápolnán veszteglő katonai alakulat Gyöngyösre vonul. Erre az alakulat parancsnoka a hadügyminisztériumtól utasítást is kapott. Bozsik vezetésével a helyi reakció ez ellen a leghatározottabban tiltakozott, s a Gyöngyösre készülő alakulat parancsnokát távbeszélőn azzal fenyegették meg, hogy amennyiben nem áll el szándékától, a városi polgárőrség kénytelen lesz gépfegyvertűzzel kényszeríteni arra,

1919. május 1. Felvonulás a Főtérre

hogyan mondjon le a városba való bevonulásról [26]. Bozsikék — ismerve a katonaság forradalmi hangulatát — attól tartottak, hogy a hatalom esetleg kicsúszna a kezükből, ha helyet adnak az alakulatnak Gyöngyösön. Egy esetleges fegyveres ellenállás megszervezésének a lehetősége abból adódott, hogy a polgárőrséget már eleve olyan egyénekből szervezték meg, akik a keresztényszocialisták táborába tartoztak, s Bozsik utasításait elfogadták. A karhatalom „lelke és szolgálatvezetője” a helyi KSzNp. elnöke, Király János volt. Miután azonban a nemzetőrség felállítására elkerülhetetlenné vált, elhatározták, hogy mindenféle külső segítség nélkül saját maguk szervezik azt meg. Így minden kétséget kizáróan a hatalom a keresztényszocialisták kezében volt, de ezt az egyeduralmat nem sokáig élvezhették.

A N. T. mellett novemberben egy új politikai erő jelentkezett a városban. Megalakult (november 5) a Munkástanács [27]. Befolyása fokozatosan terjedt, amelynek nyomán a N. T.-ban levő baloldali érzelmű egyének is egyre bátrabban merték véleményüket nyilvánítani.

A N. T.-ok átmenetileg kisajátították a közigazgatási szervek funkcióit, ami bizonyos anarchiát eredményezett. Az arra irányuló törekvés (központilag), hogy e szervek kapják vissza hatáskörüket, nem egyszerűen az anarchia pusztaság megszüntetését célozta.

Bár Gyöngyösön a fegyveres hatalom a reakció kezében volt, a Munkástanács befolyását és a baloldali elemek térhódítását megakadályozni nem lehetett, akik egyre határozottabban a régi közigazgatás teljes felszámolására törekedtek, s a N. T.-ban is ilyen követeléssel léptek fel. Ezért nem véletlen, hogy november második hetében Hakker Béla azzal a javaslattal állt elő a N. T. ülésén, hogy „a nép minden rétegét kép-

viselő tanács a jövőben csak a képviselőtestület határozatainak felülvizsgálására szorítkozzék” [28].

A baloldali erők befolyásának növekedése a keresztényszocialisták bázisát fokozatosan gyengítette. A keresztényszocialisták befolyása alatt álló munkások, látva azt, hogy Bozsikék egyáltalán nem törődnek a kisemberek, a vagyontalanok érdekeivel, s hogy minden erejükkel a királyságot akarják megmenteni, mindinkább a szociáldemokraták felé fordultak.

Ezt az „átállási” folyamatot gyorsította a KSzNp. nyílt kiállása a monarchia mellett, amely egyben a párt első politikai vereségét eredményezte Gyöngyösön október 31 után. Ez a politikai vereség az államforma kérdéséről lefolyt vita során következett be: milyen legyen az ország államformája, királyság, vagy köztársaság? A N. T. ülésén a keresztényszocialista vezetők — elsősorban Bozsik — minden erejükkel azon voltak, hogy a tanács a királyság mellett döntsön. A szociáldemokraták és a radikálisok a köztársaságot éltették és a király személye elleni kirohanásokkal és jogos vádakkal is érveltek a köztársaság mellett. A tanács a vita hevében köztársasági többséggé alakult át, illetve az addig passzív tagok is kifejezték a királysággal szembeni gyűlöletüket. Erre a keresztényszocialista vezetők — köztük Bozsik is, aki a vita hevében azt kiabálta, hogy „a király személyét csak a saját testén át engedi támadni” — félve befolyásuk teljes elvesztésétől, visszavonulót fűjtak és „a köztársaság mellé álltak”.

Igy született meg november 13-án a következő határozat: „A gyöngyösi Nemzeti Tanács, amely Gyöngyös város lakosságának minden társadalmi osztályából, számarányuk szigorú figyelembevételével 200 tagból áll, november 13-án tartott teljes ülésén kimondotta, hogy figyelembe véve a *progmatica sanctio* megszűnését és az európai eszményeket, Magyarország létének és társadalmi békéjének megvédésére szükségesnek tartja a képviselői rendszerű demokratikus köztársasági államforma felállítását.” [29]. Bár a határozat egyhangú szavazattal született meg, de a keresztényszocialisták veresége nyilvánvaló volt.

V.

1918. november 16-án kikiáltották a köztársaságot. A gyöngyösi dolgozó tömegek lelkesedéssel fogadták, számítva arra, hogy most már előtérbe kerülnek az ő gazdasági érdekeik is. A helyi reakció már nem képviselt korántsem olyan erőt, mint az első napokban. A politikai hatalom nem kizárólagos birtokosa már a KSzNp.

Az előbbieken érintett Munkástanács — bár az SZDP keretében alakult meg — Nemezc József és baloldali társainak tevékenysége alapján egyre határozottabban fordul szembe az SZDP hivatalos vezetésének reformista politikai vonalával és a forradalomból valóban forradalmat, a népköztársaságból valóban népköztársaságot akar csinálni.

Addig, amíg a reformista helyi SZDP-vezetők a „polgári egység-

front" hamis illúzióját akarták a munkássággal „bevetetni”, s a keresztényszocialisták hazug, nacionalista honmentő propagandájának behódolva tettek hitet a „békés nemzeti egység” mellett a Munkástanács nyílt harcba lépett a reakció ellen. Waldner Fülöp és reformista, opportunistá társai csak koncot kértek a hatalomból a keresztényszocialistáktól; a Munkástanács a hatalmat követelte tőlük.

A keresztényszocialistákban csalódott egyszerű dolgozók nagyrésze két hét alatt — s 16-a után egyre többen — eljutott az SZDP-hez. Pontosabban, az SZDP balszárnyát képviselő és a Munkástanácsban tevékenykedő forradalmi szocialistákhoz. Az SZDP vezetésében is megbomlott az egység, miután Endrész József vasmunkás, a párt elnöke egyre határozottabban állt ki a baloldali, forradalmi törekvések mellett.

Ezt az „átállási” folyamatot Vargha Tivadar, a KSZNP tagja így összegezte: „Az egyre fokozódó izgalmas időkben a szociáldemokrata párt mindig nagyobb erőre kapott, különösen, hogy a földmunkások zöme is hozzájuk csatlakozott, egyre merészebben és kihívóbban léptek fel. Immár hatalmat képviseltek és keresztül vitték a Nemzeti Tanácsban, hogy a tagok a pártok számaránya szerint állapítsanak meg. Dr. Horovitz Alfréd és dr. Waldner Fülöp még túrtóztatták magukat, de Endrész József már, ki a pártnak elnöke volt, merészen adta elő megjegyzéseit és követeléseit a tanács ülésein. Hatalmasan fel is voltak verteve és napról-napra a Kertész-házban tartott gyűléseiken mint egy külön városi intézmény rendelkezett.” [30].

Ezen túlmenően a keresztényszocialisták pozícióit a Radikális Párt hivatalos megalakulása és ezzel megindult térhódítása is gyengítette, amiről ugyancsak Vargha a következőket írja: „A földműves és iparos osztály rendjét e párt zászlóbontása megzavarta és sokakat elvont a keresztényszocialista néppárt híveiből, mert úgy látszott, a középpolgári osztály érdekeit csupán e párt kezében lehet megvalósítani.” [31]. (Ezen a folyamaton már a december 8-án megalakult és később a KSZNP-vel egyesült Keresztény Szocialista Párt sem tudott segíteni, noha erőteljes akciókat kezdett, hogy ellensúlyozza a szociáldemokraták tömegbefolyását.)

Az SZDP tömegbázisa megerősödött, amelynek alapján a baloldal egyre határozottabb politikai akciót kezdeményezhetett. A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása csak fokozta az aktivitást. Bár arról nincs tudomásunk, hogy Gyöngyösön alakult volna KMP szervezet, de a baloldal előretörésén lemérhető november 20. hatása.

A dolgozók széles tömegei „egyre nagyobb bizalommal viseltettek” az SZDP és a Munkástanáccsal szemben. „A panaszok hatalmas erővel törtek elő a sokáig lenyűgözött keblekből.” [32].

A nincstelenek földet követeltek, a hivatalnokok szerény keresetük kiegészítéseként ugyancsak földigénnyel álltak elő. A munkanélküliek a munka jogát hangoztatva, sürgették helyzetük megváltoztatását. A lakásnélküliek családi otthon után vágytak. Az egész város dolgozó társadalma zúgott a rossz közellátási viszonyok miatt, s amiatt, hogy a N. T. nem tett semmit az egyszerű emberek érdekében. S a „hatalmas

erővel” feltört panaszok és követelések immár semmibe sem vették az ellenforradalmat képviselő keresztényszocialistákat.

Minden, az új, a boldog élet után vágyó munkás-tekintet a szocialisták felé fordult. Az SZDP baloldal kettős feladatot tűzött maga elé: 1. a Nemzeti Tanácsból kiszorítani a reakciót; 2. megjavítani a város közellátását. (Ez utóbbiról csak annyit jegyzünk meg, hogy a közellátás megjavítása nem sikerült még hónapokkal később sem. Gyöngyösön a szőlőkultúra elfojtott minden más termelési ágat, s így az önellátásra vajmi kevés remény volt. Az élelem vidékről való beszerzése rendkívül kinosan ment — a rekvirálások stb. csak néhány napra eredményeztek javulást. Az SZDP-nek csak egy alkalommal sikerült vidékről nagyobb mennyiségű lisztet szereznie, amit a szervezett munkások között osztottak szét. Gyöngyös közellátásával a megyei szervek is foglalkoztak, de ez sem oldotta meg a problémát.)

Ami a politikai harcot és a baloldal erősödését illeti, arra a keresztényszocialisták kétségbeesett ellenállása vet legjobban fényt. A „Gyöngyös és Vidéke” vad szocialista-ellenes uszításba kezd. A szocializmustól való rettegett félelmét immár vallási, nacionalista és demokratikus köntösbe burkolva igyekszik a lakosságra átvinni. A december 1-i szám „Hátrább az agarakkal” című cikke elárulja a baloldal erőgyarapodását: „Az istentelen, vallást megtagadó, hazát nem szerető szociáldemokrácia a tőle már jól ismert erőszakos eszközökkel, a terror és hatalom bunkójával felfegyverkezve a nyakunkra akar ülni, hogy megfojtsa mindazt és mindazokat, akik az ő igájába nem akarják fejüket hajtani.” [33].

A keresztényszocialisták a Károlyi-pártiak és a radikálisok — bár megegyezni nem tudnak — közös érintkezési felületet találnak a szocialisták ellen. Ezt mutatja a „Gyöngyös” című radikális lap december 14-i számának egyik cikke, amelyben ez áll: „Szomorú szívvel tapasztaljuk ma, hogy a forradalmi országokban csaknem egyedül állunk, hol a kivívott szabadság — és önállóságunkat ennek az országnak a fiai veszélyeztetik, nem azért, mert jobbat kívánnának kivívni, hanem csak azért, hogy a sok százeczrekkel-milliókkal ellentétes agitációkat fejtsenek ki saját érdekükben a hatalom elnyerésére.” „Aki pedig rendbontó, vagy a boldogulásnak ellene izgat, az hazaáruló.” [34].

A baloldal mindezt részben kihívásnak vette, részben természetesen tartotta: a talaj egyre jobban kicsúszott azok lába alól, akik a polgári demokráciát végcélnak tekintették, s így akartak megállni az úton. A jobboldal támadására a baloldal ellentámadással válaszolt: nem vett tudomást a kormány azon törekvéséről, hogy a N. T. és a Munkástanács pusztán ellenőrző funkciót gyakoroljon. Arra gondolva, hogy a N. T.-ot sikerül megtisztítani a reakciós elemektől, a baloldal először erre összpontosította erejét.

December 18-án a N. T. ülésére azzal a szándékkal mentek, hogy a reakciós vezetőket lemondattják. Alig kezdődött meg az ülés, a baloldal — egy közbeszólásra, mint jeladásra — viharosan követelni kezdte a polgármester —, aki egyben a N. T. elnöke is volt — azonnali lemondását. Kemény János lemondott, de helyébe dr. Somogyi István keresztény-

szocialista került. Így a terv csak felemásan valósult meg: a vezetésben lényeges változás nem történt (nem is történhetett, mert elnökjelöltet nem állítottak). Ugyanakkor azonban keresztül vitték, hogy az SZDP a továbbiakban nagyobb számmal vett részt a N. T. ülésén, mint a többi pártok [35].

A N. T. ezen ülése után azonban a baloldal taktikát változtatott: azt a célt tűzte ki, hogy a N. T.-ot bojkottálja és a Munkástanács megerősítésére helyezi a fősúlyt.

Endrész József a N. T. december 21-i ülésén bejelentette, hogy ő és elvtársai a N. T.-ot csak addig támogatják, ameddig a párt elveivel azt össze tudják egyeztetni; ez a támogatás azonban azt is jelenti, hogy pártja és a Munkástanács „a teljes ellenőrzési és felülbírási jogot” fenntartja magának. Egyben a baloldal nevében azonban követelte, hogy Bozsikot és Somogyit távolítsák el a N. T. éléről. Amikor egyes szónokok (például Mintzer helyettes kormánybiztos) a hazafias érzésre apellálva beszéltek, „nekünk nincsen hazánk” kiáltásoktól hangzott az ülésterem.

Ugyanekkor jelentette be Endrész József, hogy az SZDP kilép a N. T. tisztikarából. Ezután a N. T. ülési teljesen ellaposodtak, januárban már „a teljes részvétlenség” mutatkozott. „Ellenben a szociáldemokrata párt munkástanácsa annál erőteljesebben dolgozott és készítette elő uralmát.” [36].

Mindez azonban nem jelentette, hogy a gyöngyösi reakció beszüntette ellenállását. Egyrészt a „polgárszövetség” gondolatát felújítva most már kizárólag bolsevista-, kommunista-ellenes uszításba kezdenek. Felszólítják a „józan” szociáldemokratákat is, hogy csatlakozzanak a „polgárszövetséghez” [37]. Másrészt pedig a képviselőtestület megmentésén fáradoznak. 1919. január 3-án megjelent egy néptörvény, amely a képviselőtestületeket felváltandó néptanácsok létrehozásáról intézkedik. A keresztényszocialisták hatalmuk elvesztésének egy újabb momentumát látták ebben. A képviselőtestület ugyanis az ő kezükben volt. 160 tagból állt, amelyből 80 virilis (választás alá nem eső, legtöbb adót fizető egyén) 80 pedig választott, de a többség keresztényszocialista. Gyöngyösön tehát olyan politikai szituáció állott elő, hogy a Károlyi-kormányt, majd január 13-a után a Berinkey-kormányt — a városban egyiknek sem volt reális többsége — baloldaltól burzsoá reakciós jellege, jobboldaltól — a keresztényszocialisták részéről — pedig „forradalmi” jellege miatt támadták.

Miután a N. T. „elhalt”, s látva azt, hogy a reakció a képviselőtestületet igyekszik menteni, a baloldali szocialisták ez ellen a szerv ellen mentek támadásba. Az SZDP január 26-án nagy népgyűlést tartott, amelyen a képviselőtestület feloszlatását követelte. Utána tüntető felvonulást rendezett a képviselőtestületet védelmező keresztényszocialisták ellen.

A keresztényszocialisták ugyanezen a napon ellengyűlést szerveztek. Támadásuk közvetlenül a Berinkey-kormány azon rendelete ellen irányult, amely a vallás- és a közoktatásügyi tárca szétválasztását mondta ki. Ugyanakkor hazug és képtelen állításokkal támadták a szociáldemokratákat, de a támadás fő éle a kommunisták ellen irányult. Örjögő

szónoklatokkal igyekeztek a gyűlésen résztvevő vallásos szülőket szembefordítani mindazzal, ami mint pozitív folyamat, 1918. október 31. után lezajlott. Így lényegében a baloldali forradalmi erőkkel akarták szembeállítani a gyűlés résztvevőit [38].

Ezzel a két gyűléssel a forradalmi és reakciós erők újabb, hol nyílt, hol burkolt harca indult el. Ugyanakkor az a sajátos helyzet alakult ki — miután a kormány a városban reális hatalmat nem képviselt —, hogy lényegében a baloldali forradalmi erők vívták ki lépésről-lépésre azokat a szűkreszabott politikai vívmányokat is, amelyek megvalósultak. Egy-egy kormányrendelet a baloldali szociáldemokraták legkeményebb harca útján érvényesülhetett.

Így történt az 1919 februárjában a Néptanács megszervezésénél is. A keresztényszocialisták — bár e törvény a polgári demokrácia konzerválásának egyik jelentékeny eszközeként született meg — Bozsik plébánossal az élen, a leghatározottabban tiltakoztak a Néptanács felállítására ellen, azt kiabálva a szociáldemokraták felé, hogy „Nem akarjuk, hogy a Himnus helyett a Marseillaise-t énekeljék, s nem akarjuk látni, hogy a nemzetiszínű csokor helyett vörös kokárdát viseljenek”. „Mi akarjuk sorsunk irányítását a kezünkbe venni — írja a Gyöngyös és Vidéke — mi, a keresztény nép, mi akarunk itt dolgozni, alkotni és irányítani, s ki fogjuk csavarni a hatalmat azok kezéből, akik arra spekulálnak, hogy álmosak, gyávák és buták vagyunk, s testünkön átlépve magukhoz ragadják a hatalmat, holott nem a mi véreink.” [39].

Csatlakoztak a Fejér megyei képviselőtestület azon határozatához, amely a királyság visszaállítását követelte; Bozsik a rendszert despotizmussal, az emberi jogok sárbatiprásával vádolta. Ezt a lázadást nem hagyhatta szó nélkül a polgári demokrácia egyetlen hivatalos vagy félhivatalos fóruma sem. A lázadásról a Népszava a következőket írta: „Itt (Gyöngyösön) a háborús uzsorából szörnyen meggazdagodott nagyparasztok, szemtelen csuhásoknak vezérlete alatt szembeszállottak a népköztársasággal és törvényeivel. A magát keresztényszociálisoknak valló banda . . . éltette a fehérvári határozatot és azt ordította, hogy a népkormányt le kell bunkózni . . . le akarják bunkózni a népkormányt és a köztársaságot és vissza akarják állítani az úri tolvajok, fejedelmi gazfickók és gonosz csuhások uralmát . . .” [40].

Bár a lázadást hivatalos vizsgálat követte, mégis a legfrappánsabb választ a gyöngyösi munkásság adta meg a február 7-i népgyűlésen, ahol a következő határozat született: „Gyöngyös város munkássága kijelenti, hogy az ellenforradalmi törekvésekkel szemben, amelyek segítségével a kimúlt képviselőtestület reakciós tagjai és az azokkal szövetkezett elemek néprontó uralmukat fenn akarják tartani, fölveszi a legélesebb küzdelmet. Számontartja azok működését, akik eddig is mérhetetlen kárt okoztak a dolgozó népnek, akik ma is mindenre hajlandók, csak hogy a nép öntudatra ébredését és boldogulását megakadályozzák és minden rendelkezésre álló eszközzel végrehajtja a forradalmi idők azon követelményét, hogy a korrupció fenntartóit, a népbutítás bűnös uszályhordozóit a közélet színteréről örökre eltüntesse.” [41].

A Néptanács tagjait a megyei kormánybiztos február 15-én nevezte ki. A szociáldemokraták azt követelték, hogy mint a város legnagyobb pártja, a legtöbb helyet kapja a többi pártokhoz viszonyítva, ellenkező esetben bojkottálják a Néptanácsot. Így a 12 tagú Néptanácsba 5 szociáldemokrata, 3 radikális, 2 kisgazda, 1 Károlyi és 1 keresztényszocialista került. Ezután a Munkás- és a Katonatanács — a néptanács egy része által támogatva — öntevékenyen megkezdte a nemzetőrség megtisztítását a keresztényszocialista elemektől és közös értekezleten követelték annak hivatalos átszervezését is [42].

A Néptanács — amelyben a szociáldemokraták szava döntött — február 16-i ülésén kimondta a képviselőtestület régi szakosztályainak és bizottságainak megszűnését és új bizottságokat választott. Nagy gondot fordított a közellátásra és megjavítása érdekében bizottságot küldött ki. Közellátási ellenőrök Endrész József (vasmunkás), Fenyvesi Gábor, Majzik Sándor, Kiss Ferenc (földmunkások) és Habcsek Ferenc (ácssegéd) lett. Mint az egyik keresztényszocialista elpanaszolja: a közellátási bizottság jól dolgozott, mert „a birtokos és szőlőművelő osztály” helyett „immár a szakszervezet tagjait részesítették előnyben”. Eddig a jobbmódúaknak „a malmok jóindulatából még lehetett valami kevés előnyhöz jutni”, de az új ellenőrzéssel minden ilyen előnyben való részesítés megszűnt [43].

A Néptanács új földosztó bizottságot választott, s földosztásra az egri érseki uradalom egy részét jelölték ki. Ezt azonban megakadályozta a gyöngyöspüspökiek ellenállása: elfoglalták az érseki birtokot, s kijelentették, hogy sem a városnak, sem az érseknek visszaadni nem fogják, hanem felosztják maguk között [44]. A Néptanács itt tehetetlen volt, mert a másik oldalon is a nincstelének állottak. Ezután elrendelte a katonai gyakorlótér felszántását és művelés alá vételét.

A Néptanács foglalkozott városrendezési tervekkel is, s szóba került Gyöngyöspüspöki és Gyöngyössolymos Gyöngyöshöz való csatolása.

Nemezc József

Ez a terv is azonban a két község erőteljes ellenállását váltotta ki és így megoldatlan maradt.

A Néptanács elnöke hivatalból a polgármester volt (a már egyszer lemondásra kényszerített Kemény János). A szociáldemokraták azonban nem tudtak vele közös platformot kialakítani. A „nyughatatlan” forradalmi hangulat ismét, de most már végleg lemondásra kényszerítette „a régi konzervatív természetű öregurat”.

A tömegmozgalom a baloldali szocialisták vezetésével a hatalom meghódítására irányult. Az SZDP-n belül azonban megvolt továbbra is a kettősség. A pártvezetők egy része (Waldner, Junghancz stb.) a Néptanácsokkal befejezett ténynek vették az október 31-el megindult átalakulást. Ezt bizonyítja egy, az SZDP által kiadott röpcédula is, amely a következőket tartalmazza: „A magyar népköztársaság egy olyan befejezett tény, amelynek érintetlenségét a diadalmas korszellem garantálja.” [45]. A baloldal azonban tovább ment, s most már azt is célul tűzte ki, hogy a pártban a vezetést teljesen átvegye. Ez a törekvés a város dolgozói között végbement újabb balratolódás alapján reális lehetőséggé vált.

Az ellenforradalmi keresztényszocialista lázadás az ingadozó elemek jelentős részét átbillentette a szociáldemokratákhoz. A szociáldemokrata tömegek viszont meggyőződtek arról, hogy a demokrácia megvédése csak úgy lehetséges, ha a hatalmat a munkásosztály veszi kézbe. Így február második felében Gyöngyösön a reakció teljesen kiszorult, a polgári liberális elemek háttérbe szorultak, illetve ellenzékiből (helyesebb: a baloldaliak ellenségéből) kényszer-útítársakká vedlettek át, és a tényleges hatalom az SZDP kezébe ment át.

Bár ez még nem jelentette a polgári kormánnyal való nyílt szembehelyezkedést, de a különböző pozíciókból a politikailag kétes elemek kiszorítása megindult. Erről a folyamatról mondja D. Bachó László, hogy az SZDP gyöngyösi szervezetének „túlnyomó többsége még jóval a proletárdiktatúra kikiáltása előtt kommunista alapra helyezkedett”. „A politikai véleménynyilvánítás szabadsága” (a reakciós elemek részéről) „megszűnt, ennek jogát a szociáldemokrata párt önmagának sajátította ki...” [46].

Az ismert anyagok alapján nem kockázatos annak kijelentése, hogy *Gyöngyösön a proletárdiktatúra megvalósításának feltételei már 1919 februárjában adva voltak.* Az SZDP a közvéleményt uralta. S bár a többi politikai pártok ezt nem nézték tétlenül, nyílt szembenállásra egyre kevesebb alkalmuk kínálkozott. A keresztényszocialistáknak az ellenforradalmi lázadás után sem bátorságuk, sem erejük nem volt ahhoz, hogy az SZDP-vel szembehelyezkedjenek. Ezt bizonyítja például március 15. megünneplése is, amelynek kapcsán a KSZNp vezetői az SZDP utasításait kénytelenek követni. A Károlyi Párt, hogy pozícióit erősítse, a kisgazdákkal tárgyalt, s az egyesülést március 15-én kimondták; a radikálisok is híveket toboroztak. A pártoknak ez a „csendes harca” azonban a kialakult helyzeten lényegében semmit nem változtatott. Az SZDP-ben a baloldal — tömegbázisa segítségével — a vezetést uralta, a reformis-

ták „elhallgattak”, így az országos helyzet szabta meg azt, hogy a hatalom teljes átvételére március 21. előtt Gyöngyösön sem kerülhetett sor.

VI.

A márciusi belpolitikai válság megoldásának egyetlen lehetséges útja a proletárdiktatúra megvalósítása volt. A burzsoá osztályok hatalmuk konszolidálására képtelenek voltak, ellenkezőleg, hatalmuk egyre gyengült. A forradalmi tömegek elemi erővel ostromolták a régi rendet, a szociáldemokrata vezeték gyengék voltak ahhoz, hogy a helyzet uraivá váljanak. Arra kényszerültek, hogy a nagy tömegbefolyással bíró, börtönben ülő kommunistáknak „baráti jobbot” nyújtsanak, s elfogadják azt az utat, ami ellen még néhány héttel előtte is a leghatározottabban harcoltak.

(Elég csupán — hogy ne feltétlenül a februári eseményeket említsük — a Budapesti Munkástanács január 28-i ülésére utalni, ahol a kommunistákat a munkástanácsból kizáró határozat született meg és ahol a kommunisták mozgalmát — Weltner Jakabbal az élen — elítélték, mint történelmietlen, felelőtlen, felforgató stb. cselekményt [47].)

A nagy történelmi változást a „Magyarországi Szocialista Párt és a Forradalmi Kormányzótanács” aláírással megjelent „Mindenkire!” című közlemény tudatta az ország lakosságával és az egész világgal. „Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vesz minden hatalmat . . . Az országot az összeomlás anarchiájától csak a szocializmus, a kommunizmus megteremtése mentheti meg.” [48].

Heves megyében a hatalom átvételére március 22-én került sor, amiről Kolaeskovszky Lajos rendeletben értesítette a megye dolgozóit [49].

Gyöngyösön március 21-én este az SZDP által tartott gyűlésen hatalmas tömeg vett részt. A terem zsúfolásig megtelt, s a gyűlés kimondta, hogy a Katona-, Munkás- és Paraszt-tanács hivatalosan megalakul és mint vezető erő, a város politikai porondjára lép. A város polgármestere Junghancz Ferenc lett, aki másnap, 22-én hivatalosan közölte a város lakosságával, hogy „az ügyeket ezentúl a Munkás-, Katona- és Paraszt-tanács, röviden, Munkástanács intézi” [50]. A „Mindenkire!” közlemény alapján, elrendelte a középületek és bankok fegyveres megszállását, s karhatalmat rendelt ki a fontosabb közüzemek őrzésére. Ugyancsak 22-én intézkedés történt Munkásotthon létesítésére: erre a célra a kereskedelmi csarnokot foglalta le a Munkástanács. Egyben ez az épület lett a Magyarországi Szocialista Párt székhelye is, míg a földmunkások szakszervezete a Kaszinó, a postások, vasutasok és szellemi munkások szervezetei a Korzó-kávéház helyiségeit vették birtokukba.

Ugyanezen a napon a Munkástanács ülésén megválasztották a főbb városi tisztségek betöltésére a személyeket. Junghancz Ferencet megerősítették *polgármesteri* beosztásában. A többi fontosabb funkciókat, az alábbi személyek töltötték be: *városi ügyész* — dr. Waldner Fülöp; *városi rendőrkapitány* — Nemezc József; *közélelmezési biztos* — Weinfeld Lipót; *ellenőr* — Endrész József; *közigazgatási szakosztályvezető* —

Nagygyűlés 1919-ben

Domán Kálmán. Ez a héttagú vezetőtestület néhány nap múlva direktóriummá alakult át.

A Forradalmi Kormányzótanács rendelete értelmében felállított *Forradalmi törvényszék elnökei* Nemezc József, Bobák Gábor és dr. Waldner Fülöp lettek; *vádbiztosnak* dr. Kiss Sándort nevezték ki.

Gyöngyös dolgozói óriási lelkesedéssel üdvözölték a Tanácsköztársaságot. A postások, vasutasok, üzemi munkások, hivatali dolgozók gyűléseken és küldöttségek útján nyilvánították lelkes véleményüket a városi direktórium felé. A gyöngyösi reakció meglapult. Nemhogy fegyveres (mint október 31-én), de semmiféle ellenállást nem tudott megszervezni a proletárdiktatúrával szemben. A proletárhatalom helyi szervei a dolgozók teljes bizalmát élvezték.

A Munkástanács, illetve a direktórium a Forradalmi Kormányzótanács rendeletei alapján végezte munkáját, sőt nem egy esetben megelőzte a FKT rendeleteit is. A direktórium azonnal hozzálátott a proletárdiktatúra védelmi szerveinek kiépítéséhez és fokozatosan, a különböző intézmények köztulajdonba vételéhez.

A Munkástanács, a direktórium és a szocialista párt gyöngyösi szervezetének „forradalmi lelke” Nemezc József volt [51].

Március 23-án a direktórium elhatározta a nemzetőrség és a polgárőrség megszüntével a Munkásgárda felállítását. Tekintettel arra, hogy a Néptanács időszakában a nemzetőrséget és a polgárőrséget nagyrészt megtisztították a reakciós keresztényszocialista ellenforradalmi elemektől, e két közbiztonsági szerv tagjai csaknem valamennyien beléptek a Munkásgárdába.

A belügyi népbiztosság március 26-i rendelete értelmében a Mun-

kásgárda a Vörös Őrség nevet vette fel. A Vörös Őrség városi parancsnokává a belügyi népbiztos (Landler Jenő), Nemezz Józsefet nevezte ki. A Vörös Őrség Nemezz vezetése alatt híven teljesítette feladatát. Nemezz mint városparancsnok — s mint egyéb funkciók viselője — kérlelhetetlen volt az ellenséggel szemben. Nem véletlenül írta róla az egyik polgári történész: Nemezz József „a Tanácsköztársaság méltó képviselőjének bizonyult... jaj azoknak, akik a proletárhatalom ellen fordulnak, mert egy proletár életéért” — mint mondotta — „száz burzsuj vére fog folyni” [52].

A szocialista párt szervezésében március 23-án a városi tanács nagytörmében a községek képviselőinek bevonásával járási gyűlést tartottak, ahol a községi direktóriumok létrehozásáról volt szó. Határozat született, miszerint minden községben azonnal meg kell alakítani a direktóriumokat az előjáróság megszüntetésével egyidejűleg. Ezután 24 óra leforgása alatt a járás valamennyi községében a proletárhatalom szervei funkcionáltak.

Következő lépés volt a reakció sajtószerveinek megszüntetése. A Tanácsköztársaság kikiáltásával egyidejűleg a különböző pártok legális működése megszűnt. Egyetlen párt, a Magyarországi Szocialista Párt funkcionált mint a proletárdiktatúra vezető politikai szerve, s csak a Tanácsköztársaság sajtóorgánumai jelenhettek meg.

Ennek alapján a direktórium határozatot hozott a volt különböző pártok helyi sajtóinak betiltásáról (Gyöngyös és Vidéke, Gyöngyös, Katolikus Egyházi Értesítő stb.) és a *Vörös Mátravidék* megjelenéséről. A *Vörös Mátravidék*, mint a város és járás egyetlen sajtóorgánuma rendszeresen tájékoztatta a lakosságot a nemzetközi, belpolitikai és helyi eseményekről. Közölte a kormány különböző rendeleteit és színvonalas propagandamunkát végzett a proletárdiktatúra eszméinek terjesztésében; sorozatosan leplezte a reakció ellenforradalmi mesterkedéseit, s felvilágosította a dolgozókat azokról a kérdésekről, amelyek bármilyen vonatkozásban, bármely társadalmi réteget érintették.

A lap rámutatott a Tanácsköztársaság és a Szovjetköztársaság eszmeközösségére; internacionalizmusával a proletariátus és a népek nemzetközi forradalmi egységét építette. Kifejezője volt annak az öntudatnak, amely alapján a dolgozók a hatalmat kézbe vették és gyakorolták. Erről szól a lap egyik számában [53] megjelent „Tisztító tüzek” c. vers is:

A tisztító tüzeknek szent hevében
Lobbot vetett a múltak bűne, szennye
S a lobbanó láng hatalmas-merészen,
Pirosan tör a reszkető egekre.

Már egyenesek rogyant, hajló térdek,
Már délcegek, büszkék a görbe hátak,
Mert mi csak eddig voltunk szolgálélek,
S ma leomlott a megposhadt imádat.

Miért lennénk eztán kutyák és kivertek?
Miért marcangolja testünket a karvaly?
Elfogytak hát az angyali türelmek
És kitörtünk a villámló viharban.

Mert a mi izmunk a sziklák erősse.
Ott lett kemény, ormán az ősi rögnek.
A szavunk vad viharok bömbölése,
Mit szomszéd bércek visszadübörögnek.

Írta: I. L.

A *Vörös Mátravidék* március 26-án jelent meg először. Elén négytagú szerkesztőbizottság állt: Nemezc József, Junghancz Ferenc, dr. Bog-nár Mihály, Gergely Danó.

Március folyamán a Munkástanács a FKt. rendelete alapján államo-sította a bankokat és egyéb pénzintézeteket. Állami tulajdonba került így a Hevcsmegyei Általános Bank, a Gyöngyösi Takarékpénztár Egye-sület, a Gyöngyösi Bank Rt., az Agrárbank, a Gyöngyösi Kereskedelmi és Gazdasági Bank, a Gyöngyösi Népbank és az Ipari és Hitelszövetkezet. A tanács bankügyeket intéző direktóriumot hozott létre, amelynek Ger-gely Danó, dr. Waldner Fülöp és Schwartz Ármin lettek tagjai. Minden bank élére egy-egy bizalmi került.

Ezzel egyidőben az államosított üzemekben is megalakultak az üzemi munkástanácsok. Az üzemek élére termelési biztosok kerültek. A leg-nagyobb üzemek irányítását 3—3 tagú direktórium látta el: Gyöngyösi Mechanikai Rt., Ganz Rt., Szeszfőzde Rt., Gyöngyösi Gőzmalom Rt.

A Munkástanács a töle telhető módon azonnal hozzálátott a lakás nélküli munkáscsaládok fedél alá juttatásához. Egyéb felesleges helyisé-gek felszabadítása és lakás céljára való igénybe vétele mellett birtokba vette az Orczy-kastélyt és annak több helyiségébe munkáscsaládokat költöztetett.

Gyöngyösön és vidékén is a tavasz beköszöntével jelentkeztek a fölös munkaerők. A régi rendszerben a munkások százai és ezrei álltak évről-évre munka nélkül. Ha azok egy részét az Alföld idénymunkásként fogadta, akkor némileg csökkent a munkanélküliség. 1918-ban azonban alig találtak a legtöbben munkalehetőséget, ami csak fokozta a nincste-lenek, az idénymunkák vállalásából élő dolgozók elkeseredését.

Részben a munkalehetőség pillanatnyi kilátástalansága, de főleg az ellenséges propaganda, március végén a napszámos tömegek soraiban az elégedetlenség hullámát kavarta fel a Máttra vidékén. Mint ahogy a sajtó-tudósító március 26-i jelentéséből kitűnik, ezekben a napokban „a Máttra vidékén igen izgalmas a hangulat; nagy a munkanélküliség. Egyetlen reménység tartja bennük a lelket és az az, hogy a föld birtokbavétele minél hamarabb meg fog történni” [54].

A szocialista párt képviselői bejárták a vidéket, beszélgettek az emberekkel, megmagyarázták nekik, hogy a munkanélküliség pár napon belül, a földbirtokok kisajátításával megszűnik, mire — már a 27-i sajtó-tudósítás szerint — „a kedélyek lecsillapultak” s az emberek megnyu-godva várták a holnapot [55].

(A földbirtok szocializálásáról szóló XXXVIII. sz. FKt. rendelet ápri-lis 3-án jelent meg. A rendelet, amely — nem érintve a kisbirtokot és törpebirtokot — a közép- és nagybirtok állami tulajdonbavételét mondta ki, a nincstelenek között nem váltott ki egyértelműen pozitív hatást.

Átmenetileg a földmunkások zöme — mint családfenntartók — megnyugvással vette tudomásul a szocializálást, amennyiben azzal a munkalehetőség adva volt. Emellett, ezzel szemben azonban a földéhség, a „tulajdon utáni szenvedélyes vágy” nem nyert kielégülést, s ez tompította azt a politikai aktivitást, amit a Tanácsköztársaság győzelme kiváltott.)

A Tanácsköztársaság győzelme a szellemi munkások különböző rétegeiben is kedvező politikai erjedést eredményezett. Gyöngyösön elsőként a tanítóság mozdult meg, mely március 26-án Nemező József elnöklete alatt hivatalosan is megalakította a szakszervezetet és hitel telt a proletárállam mellett. A gyűlés a szakszervezet elnökévé Havas Pál igazgatót, titkárává pedig Bálint Károly tanárt választotta meg.

Megmozdult a diákság is. A középiskolások diáktanácsot alakítottak, osztálybizalmikat választottak, s így képviselték jogaikat esetenként a tanárokkal szemben is. A diáktanács több politikai és kulturális rendezvényt szervezett. A Vörös Mátravidék arról ad hírt, hogy a gimnázium VII. osztálya a diáktanács irányításával Ady-ünnepélyt rendezett. *Az ünnepély szónoka az Eger felé tartó Mórincz Zsigmond volt, aki „Adyról mint proletárköltőről” emlékezett meg [56].* Májusban Marxról tartottak a diákok emlékünnepelet.

A középiskolás diákság közül többen jelentkeztek a Vörös Hadseregbe. Bár erről számszerű adataink nincsenek, de annyi tény, hogy nem volt népszerűtlen az ifjak előtt ez a szükség-diktálta pálya sem. A Közoktatásügyi Népbiztosság április 2-i 4. K. N. sz. rendelete biztosította, hogy a hadseregbe belépett tanulók ne veszítsék el a tanévet. „Mindazoknak a tanulóknak, akik igazolják, hogy a Vörös Hadseregbe beléptek, annak az iskolai osztálynak elvégzéséről, amelybe jártak, az osztálybizonyítványt azonnal ki kell adni. Ha az osztálybizonyítvány alapján a tanuló, már az érettségi vizsgálat letételére is jogosult volna, az osztálybizonyítvánnyal együtt az érettségi bizonyítványt is nyomban ki kell adni.” [57].

A diákok szocialista szellemű nevelésében különösen kitűnt Jónás Frigyes tanár, aki megismertette őket a marxizmus tanításaival, bevonta őket röpcédulák, propagandaanyagok terjesztésébe és egyéb politikai munkák elvégzésébe.

A Munkástanács az iskolák élére politikailag megfelelő egyéneket állított. Az elemi iskolák ügyeinek intézését 3 tagú direktórium látta el: Havas Pál, Imrefi József, Nagy Lajos. A direktórium tagjai egyben egy iskola felelős vezetői is voltak.

A direktórium az állami köztisztviselőktől is megkövetelte a Tanácsköztársaság iránti hűséget. Ezért a hűségeskü letételét és hűségnyilatkozat aláírását kívánta meg azoktól, akik továbbra is szolgálatban kívántak maradni. A hűségnyilatkozat szövege így szólt: „Alulírott, Gyöngyös város és így a Magyar Tanácsköztársaság alkalmazottja, becsületszavammal kötelezem magam arra, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság érdekeit és javát minden erőmmel elősegíteni igyekszem, a kormányzótanács és a népbiztosságok, valamint a többi forradalmi hatóságok rendeleteinek

és intézkedéseinek magam alávetem, a Tanácsköztársaság és a proletárdiktatúra ellenségeivel és támadóival minden eszközzel, ha kell, fegyveres kézzel is szembeszállok. Állásomat és hivatalomat semminemű előnyre vagy kiváltságra felhasználni nem fogom.” [58].

A Munkástanács, hogy a város közellátásán javítani tudjon, segítséget kért a megyei szervektől. Ennek alapján a megye molnárainak március 31-én tartott füzesabonyi értekezlete elhatározta, hogy Eger mellett Gyöngyösnek is — összesen — 85 vagon lisztet szállít. Így a kenyérellátás, ami az elmúlt hónapokban örökös probléma volt, részben (átmenetileg) megoldódott.

VII.

A proletárdiktatúra erejének teljében, igazán biztos tudatában intézkedik. A helyi szervek lelkesen, forradalmi módon hajtják végre a kormányzótanács rendeleteit. Nem csorbítják ki a rendeletek élet, nem laposítják el azok végrehajtását.

A helyi reakciónak a Tanácsköztársaság első napjaiban való meglapulása, a keresztényszocialista vezérek kenetteljes lojalitás-nyilvánítása csak az ellenséges aknamunka palástolására szolgált.

Március 23-án a cseri-barátok főnöke, P. Péri Bonaventura biztosította a városi direktóriumot a maga és társai lojális magatartásáról. Egyetértését nyilvánította a proletárdiktatúrának a rend fenntartására és „az igazán fölös vagyonnak a szegények közti szétosztására” irányuló törekvéseivel [59].

Az ilyen és ehhez hasonló képmutató nyilatkozatok mögött azonban a reakció a legvadabb ellenséges propagandát végezte. Az ellenséges aknamunkában a klerikális reakció járt az élen. Vadászterületté a vallásos meggyőződésű családokat szemelte ki. A klérus társai elsősorban az egzisztenciájukat elveszített kizsákmányoló elemek voltak.

Március utolsó napjaiban különböző rémhíreket röpíttették szét az emberek között. Azt híresztelték, hogy „a Tanácsköztársaság napjai megvannak számlálva”, mert a nyugati hatalmak úgysem nézik télenül a kommunisták uralmát. Éppen ezért „egy garast” sem érdemes tenni a proletárdiktatúrára, mert a győztes ellenforradalom ítélőszéke előtt mindenkinek be kell számolnia tetteiről; felcnic kell a kommunisták uralma alatt tanusított viselkedéséért, nem lesz bocsánat „a megtévedtek” számára.

Az ellenséges agitátorok nem egyszer előbb értesültek a rendeletekről, mielőtt azok napvilágot láttak, vagy ha megjelentek, perccen belül megkezdték annak „magyarázatát”.

A lakások szocializálásáról szóló rendeletet az utolsó betűig kiforgatták, s vészjósló következtetéseket vontak le: ma a lakás, holnap a bútor, ékszer, azután a gyermek, a feleség stb. kerül szocializálásra.

Ahogy a reakció értesült az egyházi vagyonok leltározására vonatkozó utasításról, azonnal különböző rémhíreket indított útnak. Március 29-én a város már tele volt az ilyen hírekkel: minden papot letartóztat-

VÖRÖS MÁTRAVIDÉK

POLITIKAI NAPILAP.

Szerkesztő: Dr. Mészáros
Koröcs Fülöp felelős szerkesztő,
Gyöngyös, Főter.

A GYÖNGYÖSI
SZOCIALISTA PÁRT
LAPJA.

ELTÉRTEK ÉRER.
Egyre több
20 fillér
Egyre több
Egyre több
Egyre több

A templom a vallásé marad.

A Szociálisták közleménye

Budapest, március 31.

A Tanácskormány népbiztos tudója, hogy a templomok más célra, mint vallásra föl nem használhatók. Aki mégis önkéntelenül másképp intézkedik velük, az ellen jogban van az egyháznak és hitközségének a károsaim Népbiztosságtól legveszteségül igénybe venni.

A Forradalmi Kormányzatok

XII. számú rendelete.

1. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
2. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
3. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
4. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
5. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
6. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.

A Forradalmi Kormányzatok

XIII. számú rendelete.

1. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
2. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
3. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
4. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
5. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
6. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.

A Forradalmi Kormányzatok

XIV. számú rendelete.

1. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
2. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
3. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
4. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
5. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.
6. § A Forradalmi Kormányzatok feladata az a) a jelenlegi államrend megőrzése, b) a nemzetbiztonság fenntartása, c) a közbiztonság biztosítása, d) a gazdasági élet fellendítése, e) a társadalmi igazságtétel megteremtése, f) a népélet fejlesztése, g) a nemzetközi kapcsolatok erősítése.

Gyöngyös hivatalos lapja

nak; a városban levő kolostorból kávéházat csinálnak, miután a Korzó-kávéházat más célból megszüntették; a város közepén levő templomot kultúrháznak akarják a vörösök berendezni; mindenkinek, ha élni akar, meg kell tagadnia vallását, s ki kell nyilvánítania, hogy nem hisz istenben; a gyermekeket csak istentelen szellemben szabad nevelni, nem lehet imádkozni, mert akiről ezt megtudják, annak súlyos baja esik; eljött az antikrisztus és jaj annak, aki nem hódol neki, de ezerszer jaj annak, aki hódol neki, mert nincs messze az ítélet, s a krisztus bírái kegyetlenül megtorolják azt, aki megtagadja vallását.

Ilyen „alapos” előkészítő munka után került sor — illetve került volna — március 30-án délelőtt 10 órakor a ferencesrendi zárdá vagyosnának leltározására. A direktórium 3 tagú bizottságot küldött ki a leltár felvételére: Szabó, Czifferszki, Majzik.

Vasárnap volt, a templom tele hívőkkel. Ahogy a leltározó közegek megérkeztek a zárdába, a templomban villámgyorsan terjedt el a hír: a vörösök papjainkat ki akarják kergetni a városból. E hír hallatára a hívők közül kb. százan, felbőszülve megrohanták a bizottság tagjait, s miközben szidalmazták és bántalmazták őket, egyesek „vérbeborult szemekkel kiabáltak”, hogy „nem hagyjuk a hitünket bántani”. A Vörös őrség közbeavatkozására volt szükség, hogy a csúfosan megtévesztett emberek lecsillapodjanak [60].

A hamis hír azonnal szétröppent a városban, a templom körül nagy csődülct keletkezett; a ferencesek a felizgatott tömeghangulatot megnyergelvè, tüntetést szerveztek és a városháza elé vonultak. A direktórium felszólította P. Péri Bonaventurát, hogy cáfolja meg a rémhírt. Ő erre nem vállalkozott. Ismételt karhatalmi beavatkozásra volt szükség, s a néhány száz főnyi tüntető csoport csak így volt hajlandó feloszolni.

A szocialista párt és a direktórium ugyanazon a napon délután 3 órára népgyűlést hirdetett, hogy a vad híreket megcáfolja és a rémhírterjesztőket leleplezze. A reakció azonban úgy érezte, hogy nyeregben van és ismét uralja a várost, ezért provokációt szervezett: a népgyűlést proletárellenes jelszavak kiabálásával megzavarta és anarchiába fullasztotta. A városi karhatalmi alakulat a józan dolgozók aktív támogatásával azonban a huligán elemeket könnyűszerrel szétverte. A közbiztonság feltétlen biztosítása érdekében Nemez József a hadügyi népbiztosságtól karhatalmi segítséget kért, amely Salgótarjából irányított egy karhatalmi osztagot Gyöngyösre. S miután a rendbontás másnap is folytatódott, a direktórium felhatalmazásával Nemez József városparancsnok kihirdette az ostromállapotot: „Este 7 óra után az utcán tartózkodni senkinek sem szabad... Aki ez ellen vét, azt a Forradalmi Törvényszék halálra ítéli” [61] A kijárási tilalom ideje alatt csak kimaradási engedély alapján lehetett az utcán tartózkodni.

A város közbiztonsági szervei, látva, hogy a vallásos hívők tudatos félrevezetéséről van szó, a felbujtókat letartóztatták. Letartóztatták a Tanácsköztársaság megátalkodott ellenségét, Bozsikot is és a pesti gyűjtőfogházba szállították, ahonnan csak augusztusban szabadult ki.

A letartóztatásokkal egyidőben a következő szövegű plakát jelent meg a házak falain: „Világ proletárjai, egyesüljete! Árulók járnak közöttünk; — vigyázzatok emberek! A kútmérgező nem oly gyalázatos és nem oly veszedelmes, mint amilyenek ezek, akik a lelkeket akarják megmérgezni. Grófok, bárók, pesti milliomosok és bankárok költségén járják a vidéket és a falvak hívő népét azzal a buta hazugsággal vezeték félre, hogy az új rend, a tanácsköztársaság eltörli a vallást, lerombolja és meggyalázza a templomot.

Fogjátok el, vagy verjétek ki a bitangot, aki ezt a hitvány rágalmat terjeszti! Tudjuk mindnyájan, hogy ennek a híresztelésnek hazudik min-

den szava és hazug még a lélekzete is az olyan embernek, aki ezt a rémhírt terjeszti. A tanácsköztársaságban szabad mindenkinek a hite, vallása, felekezete!

Imádkozhatja ki-ki a maga istenét, amint akarja és ahol akarja, sőt a tanácsköztársaság, az új rend megvédi, hogy ebben senki ne gátolja, ne zavarhassa. Az új rend nem bántja a vallást, nem nyúl a templomhoz és aki akarja, a gyermekét is nevelheti a vallásos hitben. A tanácsköztársaság nem akar mást, csak annyit, hogy a vallás mindenkinek magánügye legyen. Ez annyit tesz, hogy senkit se lehessen hitvallásra kényszeríteni hite, akarata, meggyőződése ellen, mint ahogyan a sötét középkorban ezrével mészárolták le az embereket és országokat dúltak föl azért, hogy emberekre olyan vallást kényszerítsenek, amely nekik nem kellett. Szabad az emberi lélek és szabad a lelkiismeret.

Higyen és imádkozzon mindenki esze vagy szíve szerint. De ne lehessen senkinek üzlete a vallás, senki ne kovácsolhasson a vallásból fegyvert, hogy a szegényeket és gyengéket elnyomja.

Ez az igazság emberek! Elvtársak! A szabadsági jólét és egyenlőség, az öröm és megelégedés napja kel föl szegény Magyarországon és az egész megszenvedett világ fölött. Ne engedjétek, hogy a hazugság és butaság elvegye ennek fényét és a sötétséget hozza megint reánk. Verjétek ki az árulót, a hitványt, aki azért megy hozzátok, hogy ily bitang rágalommal ártson az új rendnek és elriasszon benneteket a boldog jövőtől, mely mindnyájunkra vár!" [62].

VIII.

Az ellenforradalmi lázadás leverése után a gyöngyösi kommunisták nagy erőpróba előtt álltak. A F. Kt. XXVII. számú rendelete értelmében a tanácsválasztást április 7-ig meg kellett tartani.

A felizgatott kedélyek még nem csillapultak le teljesen, amikor április 2-án megjelent a Tanácsköztársaság alkotmánya. A választások előtt a reakció elsősorban az alkotmány 21. §-át támadta, amely így szólt: „Nem választók és nem választhatók azok: a) akik nyereség szerzése céljából bérmunkásokat alkalmaznak; b) akik munkanélküli jövedelemből élnek; c) kereskedők; d) lelkesek és szerzetesek; e) elmebetegek és gondnokság alatt állók; f) akinek politikai jogai aljas indokból elkövetett bűncselekmény miatt fel vannak függesztve, annak az időnek tartamára, amelyet az ítélet megállapít.” [63].

A §-us d) pontjával kapcsolatban újból szárnyra keltek azok a hírek, amelyek a Tanácsköztársaság vallás elleni hadjáratával rémítették a vallásos hívőket, mondván, hogy ez a kezdet.

Természetesen a szocialista párt sem volt tétlen és megfelelő ellenagitációt fejtett ki, amelynek kedvező politikai hatása lett, a reakció ezen a vonalon átmenetileg elszigetelődött.

A reakció a választások előtt nem sikertelenül használta ki a földbirtok szocializálásáról szóló rendeletet. A rendelet — nem téve alapos

elemzés tárgyává az adott körülményeket — önmagában is hibás; a földosztás elejtése — mint utaltunk rá — jelentős szegényparaszti tömegeket lehangolt, közömbösített vagy szembeállított a proletárdiktatúrával. A rendelet ellen a reakció „a parasztság érdekeit képviselve” uszított, ijesztgetve a kis- és középparasztságot azzal, hogy „ma én, holnap te” következkel.

Az ellenséges propaganda a negatív közvéleményt még inkább fokozta, aminek eredményeként Gyöngyösön is mutatkoztak a földmunkások között az elégedetlenség jelei. Különösen azonban a járás községeit zaklatták fel, s nem egy kisgazdapárti és keresztényszocialista elem letartóztatására került sor [64].

Gyöngyösön a tanácsválasztást április 7-én tartották meg. A kedvezőtlen előjelek ellenére, a választások zavarmentesen folytak le. A város élére 37 tagú tanács került, amely megalakította az intéző bizottságot és megválasztotta a szakosztályvezetőket. A választások alapján a Munkástanácsnak az alábbiak lettek tagjai: Nemezc József, Batta József, Kovács Antal, Csáki József, ifj. s. Pataki János, Hablicsek Ferenc, Czékmany Antal, Junghancz Ferenc, Junghancz János, Kasztner Ferenc, Endrész József, Czifferszki Károly, Pölös Balázs, Oláh Gergely, Király Ernő, Tulipán Pál, Hortobágyi Sándor, Domán Kálmán, Weinfeld Lipót, Gergely Danó, Molnár János, Kovács László, Bablyák István, Gondos Miklós, Nagy Lajos, Palcsó Antal, Nagy Ferenc, Timár Béla, Majzik Sándor, Balla István, Virág János, Kis Pál, Kis Antal, Donavált János, Czakó Sándor, Fehér Józsefné, Schwartz Ármin.

A 3 tagú intéző bizottság tagjai (személyi változások történtek): Nemezc József, Junghancz Ferenc és Czifferszki Károly. Szakosztályvezetők: Munkaügyi sz. o.: Palcsó Antal; Lakásügyi sz. o.: Hablicsek Ferenc; Élelmezési sz. o.: Weinfeld Lipót; Közoktatásügyi sz. o.: Nagy Lajos; Közigazgatási sz. o.: Domán Kálmán; Pénzügyi sz. o.: Schwartz Ármin; Közrendészeti sz. o.: Batta József; Közegészségügyi sz. o.: Junghancz János. Ezek mellett működött egy város-újraépítési osztály, amelynek Molnár Gyula volt a vezetője [65].

A Tanácsköztársaságnak szembe kellett néznie az intervenció veszélyével, s egyrészt ez, másrészt az ország belrendjének biztosítása is sürgette a proletárdiktatúra hadseregének létrehozását. A Vörös Őrség önmagában nem tudta pótolni a hadsereg által képviselt fegyveres erőt. Így a F. Kt. XXIII. sz. rendelete intézkedett a Vörös Hadsereg megszervezéséről.

Az április első felében megindult toborzás során Gyöngyösön is szép számmal jelentkeztek (munkások, diákok stb.). A Vörös Mátravidék lelkes cikkben ismerteti a Vörös Hadsereg nagyszerű hivatását: „A hadseregnek kell sakkban tartani az ország belsejében azon elemeket, amelyek nem akarnak, nem tudnak belenyugodni a változhatatlanba . . .” [66].

A cseh, román és szerb intervencióra április 21-én megindult az általános toborzás. Gyöngyösön ezen a napon Nyisztor György és Bokányi Dezső tartottak toborzó beszédeket a főtéren rendezett nagygyűlésen, amelynek hatására újabb jelentkezések történtek a hadseregbe. Első-

sorban a város munkásságának magatartása tükrözte azt a felelősségtudatot, amelynek alapján, mint az ország gazdája, köteles annak megvédésére fegyvert is fogni.

Ekkor azonban a kibontakozó politikai életet egy újabb ellenforradalmi összeesküvés kísérlete kavarta fel.

Az intervenció megindulásakor a reakció országosan aktivizálódott. A gyöngyösi reakció ismét rémhírekkel lepte el a várost. Erről az alábbi plakátszövegek tanuskodnak, ami a fentire enged következtetni: „Te sötétben bújkáló, rémhírterjesztő ellenforradalmár! Reszkess!” „A bújkálónak pusztulnia kell!” „Proletárok! A mi ügyünk a világforradalom ügye. A mi győzelmünk a fejlődés győzelme. A mi kitartásunk a haladás ereje. Európa jövője a ti harcotokban dől el. Ha ti elbuktok, minden idők minden proletárjának harca válik hiábavalóvá. Az egész világ munkássága benneteket néz. Proletárok! Rajta, fel tehát a mi szent háborúnkra!” [67].

A reakció a rémhírterjesztés mellett az összecsüvés eszközehez is folyamodott. Azt remélve, hogy nincs messze a Tanácsköztársaság bukásának órája, hogy a Vörös Hadsereg gyors vereséget szenved, az ellenforradalmi elemek „elhatározták, hogy olyan csoportot szerveznek, amely alkalmas pillanatban felkel és a vörös uralmat fegyverrel veri le.” [68].

A szervezkedést Kenyeres János huszárszázados indította el. Segítőtársai egyéb reakciós elemek mellett „különösen P. Péri Bonaventura házfőnök és P. Oslay Oszvald teológiai tanár” ferencrendi szerzetesek voltak [69].

Miután Kenyeres „megfelelő társakra” talált, úgy határoztak, hogy elsősorban a tiszteket és a lovábbszolgáló alliszteket szervezik be.

A tanács azonban tudomást szerzett erről a kísérletről és ellenlökésként — az országos eseményeket is figyelembevéve — április 24-én elrendelte a tús-zsedést, amelyről a következő közleményt adták ki: „Figyelemeztes! A hazafias gazdagok egyes helyeken megkísérelték, hogy az imperialista ellenséggel szövetségbe a dolgozók Tanácsköztársasága ellen, szennyes pénzükön fehérgárdát vásároljanak. Nekik nem volt elég a kizsákmányolás, nem volt elég a négy és fél éves vérontás! Még mindig a proletárok drága vérére szomjaznak. Megjárták. Az ő vérük ömlött.

Mi nem akarjuk hinni, hogy ugyanezt városunkban, megyénkben is meg merné próbálni.

Mégis, hogy biztosítsuk a rendet, nyugalmat és a proletárság uralmát, túszokként vettük a következő polgárokat: 1. Barna Lipót, 2. Borhy György, 3. Csépany Miklós, 4. Csiba József, 5. Grűszner Jenő, 6. Kemény János, 7. Lehotai János, 8. Ösztreicher Dezső, 9. Rósenfeld Emil, 10. Puky Árpád, 11. Somogyi István dr., 12. Tamasy Csépany Pál, 13. Zsiga Aladár, 14. Zrubka Ferenc.

Ezeknek a hajuk szála sem görbül meg addig, míg Gyöngyösön rend és nyugalom lesz, amíg a proletárság uralma ellen valaki merényletet el nem követ. De ha ez mégis megtörténik, érte a túszok életükkel fizetnek.

Gyöngyös, 1919. április 24.

Forradalmi törvényszék.” [70].

VÖRÖS MÁTRAVIDEK

POLITIKAI NAPILAP.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Kovács Fülöp könyvnyomdája,
Gyöngyös, Fő-tér. Telefon 127.

A GYÖNGYÖSI
SZOCIALISTA PÁRT
LAPJA.

ELŐFIZETÉSI ÁRAK:
Egész évre . . . . . 60 K
Fél évre . . . . . 30 K
Negyed évre . . . . . 15 K
Egyszeri szám ára 30 fillér.
Nyitótér soronként 2 korona.

Munkások! Elvtársak!
Készüljétek május elsejének megünneplésére!

Rendelet a vallás szabad gyakorlásáról.

Budapest, április 18.

(M. T. I.) A Tanácsköztársaság a rendeletésiktől, sőt mivel vannak olya-
vallást minden ember magánügyének nok, akik nem állják azt hirdetni,
tekintni és a vallás szabad gyakorlását hogy a Tanácsköztársaság a nőket is
mindenki számára biztosítja. A Tanács-
kommunizálni akarja, elrendelem a kö-

szabad gyakorlásáról szóló ezen rendeletet
minden templomban felolvassák és szoci-
leméhez hiven magyarázzák: szolgálja-
nak, kísérjek. Elrendelem továbbá, hogy
a rendelet végrehajtásáról a közoktatás-
ügyi népbiztosságnak haladéktalanul irás-
ban jelentést tegyenek.

Rendelet a vallás szabad gyakorlásáról

A politikai harc és a közigazgatási ügyek intézése a legnagyobb határozottság alapján történt. A forradalmi szervek nehézséget nem ismerve dolgoztak. Emellett, ezzel egyidőben, a város dolgozói alulról is igyekeztek a maguk ügyeit, jogos törekvéseit minél előbb megvalósítani.

IX.

A magyar proletariátus az intervenció és a belső reakció elleni harcban érkezett el május 1-hez. Bár a politikai helyzet rendkívül kedvezőtlen volt, a munkásság mégis nagy lelkesedéssel készült az első szabad vörös május 1. megünneplésére. A Forradalmi Kormányzótanács május 1-ét állami ünneppé és munkaszüneti nappá nyilvánította: „A Magyarországi Tanácsköztársaság május 1-ét a világ forradalmi proletariátusa nemzetközi egységének emléknapiját, a proletárállam ünnepévé avatja. E napon minden munka szünetel.” [71].

Gyöngyös dolgozói is nagy igyekezettel készülnek az ünnepre. A Vörös Mátravidék a nagy nap előkészületei közepette így ír: „Huszonkilencedik május elsejét ünnepli a világ munkássága, első vörös május, elsőt a Magyar Tanácsköztársaság hivatali apparátusával. A kaszárnyai készenlétek, melyek huszonnyolc május elsón át állig felfegyverkeztek, hogy megöljenek bennünket, s kiöljék az eszmét, most a mi támogató-sunkra, értünk lelkesednek... A mi vágyaink testet öltöttek, a világ vörösödik s mi vörösök vagyunk és maradunk...” [72].

A Fő-téren 30 méter hosszú, 18 méter magas, háromrészes diadalkapu hirdeti a proletáruralmat. A diadalkapun ezek a jelszavak olvashatók: „Világ proletárjai egyesüljenek! Éljen a nemzetközi proletárság! Le a burzsoáziával!” A reggeli zenés-ébresztő után a különböző üzemek, intézmények, hivatalok dolgozói szervezeten vonultak a megtartandó népgyűlésre. Kivonult a diákság is.

Az ünnepi beszédet Nemezc József városparancsnok tartotta. A népgyűlés után a Czatkó-kertben mulatsággal egybekötött népünnepélyt rendeztek. A város dolgozói ezen a napon is kifejezték lelkes együttérzésüket a proletárdiktatúrával.

Amíg azonban az esti ünnepség tartott, a meg nem szakadt Kenyeres-féle összeesküvés a megvalósulásba ment át. Alkonyattájt kezdett lábrakapni a hír, hogy a csehek már Parádon vannak, Egerben győzött az ellenforradalom, s hogy a román csapatok Szolnokról Jászberény felé menetelnek.

E hírek alapján az ellenforradalmi gárda a külső lovassági laktanyában megkezdte a felfegyverkezést. A papságot P. Péri Bonaventura és P. Oslay Oszvald képviselte. Május 2-ra virradóra a több száz főnyire duzzadt gárda megkezdte a vörös örök lefegyverzését. A meglepetésszerű akcióra ellenállást szervezni nem tudtak — amit az is okozott, hogy időközben a Vörös Őrségbe kétes elemek is beszivárogtak — ezért Nemezc József Budapestre utazott, hogy segítséget kérjen. Nemezc-cel utazott Endrész József is.

A Gyöngyösön maradt direktórium tagok (Junghancz Ferenc és Nádas Márton) egyezkedni kezdtek a fehérekkel. Kenyeresék azonban nem alkudoztak: a proletárdiktatúrát „eltörölték”, s az országot „függetlenné és szabaddá” nyilvánították. S hogy ennek nyomatékot is adjanak, azonnal létrehozták a rögtönítélő bíróságot, visszaállították a csendőrséget, s megindították a hajszát a kommunisták ellen.

Uralmuk azonban pümkösi királyságnak bizonyult. Nemezc József Gödöllőről (Thausz Vilmos vezetésével) egy 60 tagú büntetőkülönítménnyel indult Gyöngyösre. A hír megelőzte a különítményt, s az ellenforradalmárok — akik tehették — ellenállás helyett a menekülés útját választották.

Május 5-én győzelmet aratott a proletárdiktatúra. Több egyént letartóztattak, akik közül hatot a Forradalmi Törvényszék halálra ítelt. A halálos ítéletet Csipkay Albert huszárszázadoson és Welt Ignác kereskedőn végre is hajtották. Kenyeres János, Issekutz Lajos, Kernács János és Krupánszky László elmenekült. Az íléletről a Vörös Mátravidék a következőket írta: „A forradalmi törvényszék rögtönítélő bírósága Welt Ignácot és Csipkay Albert volt huszárszázadost azonnal végrehajtandó kötéltálati halálra ítélte, minekutána az ellenforradalmi mozgalomban aktív részt vettek. Az ítélet ma délután végrehajtatott. Ez szolgáljon például mindenki részére, mert aki csak a legkisebb ellenforradalmi mozgalomra kapható, mindegyikükre ez a sors vár.” (Ugyanebben az időben Egerben és Hatvanban is ellenforradalmi összeesküvés zajlott le, azonban mindkét helyen a proletárhatalmat visszaállították) [73].

Már az ellenforradalmi restaurációs kísérlet előtt is egyre jobban élénkült a reakció aknamunkája, de május 5-e után ez még csak tovább fokozódott. Az intervenció győzelmének reményében a klerikális reakció és az egyéb levitézlett elemek vad gyűlölettel viseltettek a Tanácsköztársaság iránt. Ahol tehették, szabotáltak, vagy a megfélemlítés eszköztől sem visszariadva, hatáskörübe vontak olyan politikailag ingadozó elemeket, akik egyébként a különböző intézményeknél pozíciókat töltöttek be.

Növekedett a reakció befolyása a város kispolgári elemeinek körében. Az értelmiség, hivatalnokság és egyéb kispolgári elemek soraiban erős ingadozási hullám keletkezett, amely legyengítette a proletárdiktatúra tömegbázisát. Jelentős kispolgári tömegek átálltak a reakció oldalára.

Megbomlott az eddig egységesnek látszó városi tanács. Waldner Fülöp, Gergely Danó, Weinfeld Lopót és más jobboldali szociáldemokrata és kispolgári elemek magatartása (közömbösség, szembenállás és a reakcióval való együttműködés) csak aláasta, gyengítette a proletárhatalmat.

Megbomlott az egység az intéző bizottságban is. Junghancznak az ellenforradalmárokkal való egyezkedése és a hatalom ellenállás nélküli átadása, személye kimentése stb. május 5-e után nyíltá tette a már korábban is meglévő ellentétet közte és Nemezc között. Junghancz „mérésékelt” vonala — ahogy a gyöngyösi reakciós elemek ezt mondták — lényegében az ő jobboldali szociáldemokrata lényegéből fakadt, s nem ő „vitte” előre mint a város polgármestere az eseményeket, hanem őt vitték az események magukkal. Junghanczot később le is váltották, s csak július végén került ismét vissza a vezetésbe.

A tanács forradalmi elemei azonban a fentiek ellenére is remélték, hogy a helyzetet konszolidálni lehet, s hogy az intervenció elleni eredményes harc megváltoztatja a belpolitikai dolgok kedvezőtlen állását.

A szocialista párt kommunista tagjai szívós és lelkes politikai agitációt folytattak a dolgozók között. Elsődleges feladatuknak azt tekintették, hogy a bizonytalanság érzéséből táplálkozó visszahúzódnást, a reménytelenségből, a bukás félelméből fakadó politikai közömbösséget eloszlassák és aktivizálják a város proletár elemeit.

Propaganda-előadásokat tartottak a kapitalizmusról, a szocializmusról, a vallásról és egyéb kérdésekről. Egy feljegyzés szerint júliusban a munkásotthonban hatalmas tömeg előtt Győri János központi előadó a vallásról beszélt. Bebizonyította, hogy a vallás „az idők folyamán alakult ki”, s hogy a „krisztusi vallás”, nem más, mint a papok hamisításából megszületett elmélet, amely a kizsákmányoltak fékentartásának egyik eszköze. A résztvevők igen figyelmesen hallgatták az előadót, aki elérte azt, hogy a „keresztény vallást sokan lesajnálják” [74].

A város közellátásának biztosításán is sokat dolgoztak a helyi szervek. A reakció tudatosan szabotálta a közellátást. A hatóság ezért több ízben „a tehetőseknél” házkutatást tartott. A város szegényeinek okulására egy ízben a házkutatásokat az éhezés, a nyomor miatt „sopánkodó gazdagoknál” ejtették meg, amelynek alapján előkerült a dughelyekről:

36 q búza, 8 q árpa, 1,5 q rozs, 9 q bab, 12 q liszt, 3 q szír, 11,5 q szalonna, 0,5 q szappan, 1,5 q cukor és 2,3 q só [75]. Ugyancsak a közellátás javítása érdekében a tanács szabályozta az árakat, bevezette a faluval a cserekereskedelmet; a parasztok csak mezőgazdasági termény ellenében kaphattak iparcikkeket.

Júniusban felfedezték a gyöngyösi szénbányát, amely sok ember részére új munkaalkalmat és kereseti lehetőséget biztosított. A városi szervek fontosnak tartották, hogy Gyöngyös szőlőkultúráját tovább fejlesszék. A szőlő- és földmunkáscsoport júniusban népgyűlést tartott a Casinó udvarán, ahol igen nagy tömeg előtt Majzik Sándor a szőlőgazdaság átformálásáról beszélt. Előadása az alábbi főbb gondolatokat tartalmazta, amelyekkel jóformán mindenki egyetértett: a csemegeszőlőt mint kereskedelmi cikket fogják kezelni; a jó minőségű borokat központi pincékben gyűjtik össze és exportálják; a gyengébb minőségű borokból párlatot, konyakot és borecetet készítenek majd; a szőlőből befőttes és szőlőmézet gyártanak; a szőlőmagot pedig „pótkávé” készítésére használják fel [76].

A tanács foglalkozott még a tanítók helyzetével. A Tanácsköztársaság politikájának elvei alapján — központi intézkedés szerint — tanító-átképző tanfolyamot szerveztek, amit a falusi tanítók átképzése követett volna. A bérkategóriák megállapításánál a tanítók előnyös anyagi helyzetének megteremtésére vonatkozó tervek születtek. Ennek és sok más egyébnek is eredménye volt (tanítóhiány stb.), hogy az átképző tanfolyamra más szellemi foglalkozású egyének (például jogászok) is jelentkeztek.

A gyöngyösi tanács utolsó szociális akciója volt a munkásszülők gyermekeinek üdültetése. Sok tanító lelkesen vállalkozott az üdültetési akcióban való részvételre, s a szülők és gyermekek örök élményeként, mint a Tanácsköztársaság iránti hála egyik momentumuma maradt fenn még a bukás után is ez a nyár. Júliusban 260 gyermeket küldtek üdülni, s augusztus 5-én újabb 150 tagú csoport küldését tervezték, ami már nem valósulhatott meg. (Már korábban a gyermekek nagy örömeire lefoglalta a tanács az Orczy-kertet és ott játszóteret létesített.)

X.

Az imperialista intervenció elleni harc a Tanácsköztársaság minden erejét igénybe vette. A túlerővel szembeni elszánt küzdelem, amit még tetézt a belső reakció állandó aknamunkája, összeesküvése és a jobboldali szociáldemokraták árulása, a Tanácsköztársaságot nem tudta megmenteni a bukástól.

A tragédia bekövetkezését csak meggyorsította Julier [77] árulása és a visszavonulás, amelynek kapcsán a román intervenció csapatai a Vörös Hadsereg széteső támadásai után ellentámadásba mehettek át és Heves megyét a cseh intervenció csapatokkal együtt augusztus első napjaiban elfoglalhatták.

A gyöngyösi proletariátus is kivette részét az intervenció elleni harcból. Már áprilisban sokan jelentkeztek a Vörös Hadseregbe. Július 2-án munkásszázad alakult, amely a románok elleni harcban vett részt. A július végén elrendelt általános sorozás után is sokan mentek a románok elleni frontra, azonban a helyzeten változtatni nem lehetett.

A román csapatok előrenyomulása élénkítette a városi reakciót. Nemezc József városparancsnok a májusi összeesküvés után vaskézrel fojtott el minden olyan kísérletet, amely a proletárhatalom ellen irányult.

Eppen ezért most már a reakciónak nem volt meg a lehetősége arra, hogy „önállóan” lépjen fel. Más eszközöz folyamodott. Egy küldöttség ment mozdonyon a Kálban állomásozó román egység parancsnokához (Georgescu őrnagy) és kérte, hogy vonuljon be Gyöngyösre, mivel ott „még mindig a vörösök vannak uralmon”.

Az őrnagy teljesítette az ellenforradalmárok kérését és augusztus 5-én a Szurdok-partról és a hatvani országúton a pesti kőhid felől bevonult a városba. Nemezc József előkészítette az ellenállást, azonban az egység már eléggé demoralizálódott és — értesülve a román túlerőről — a „feleslegesnek vélt” ellenállásra nem tudott vállalkozni.

A román csapatok bevonulását a város „polgársága” határtalan örömmel fogadta. Kemény János az újdonsült öreg polgármester a reakciós városi elemek szolgálatkészségének bizonyítására nyomban egy átíráttal fordult Georgescu őrnagyhoz. Az átírat szövege a következő: „Gyöngyös város közönsége nevében tisztelettel üdvözöljük a megszálló csapatok igen tisztelt parancsnokságát és a csapat összes tagjait. Mindannyian átérezzük annak fontosságát, hogy a csapat igen tisztelt tagjai és városunk polgárai egymással a legteljesebb egyetértésben éljenek. Tudomásunk van arról, hogy a rend, személy- és vagyonbiztonság helyreállítása és fenntartása céljából méltóztattak közöttünk megjelenni. Midőn van szerencsém kijelenteni, hogy a magunk részéről mindent elkövetünk, hogy az igen tisztelt csapat minden tagja magát közöttünk jól és otthonosan érezze, egyszersmind kérjük az igen tisztelt parancsnokságot, hogy a csapat összes tagjait hasonló érzelmek szerint való viselkedésre felhívni méltóztassék.” [78]. (A polgármesteri felhívás ugyan elhangzott, de a román csapat tagjai a város közönségével szembeni magatartásukkal egyáltalán nem vívták ki maguknak azt a megbecsülést, amit mint „felszabadítók” egyébként igényeltek maguknak.)

A városi reakció a román parancsnokság közreműködésével azonnal munkához látott: hatályon kívül helyezte a Tanácsköztársaság idején megszületett intézkedéseket és megkezdte a kommunisták, vagy a kommunista gyanús elemek, illetve a proletrádiktatúrát aktívan támogató polgári személyek letartóztatását és az ellenük való eljárás azonnali megindítását. Georgescu román parancsnok augusztus 8-án a lovassági laktanya udvarán főbelövetett 6 embert, amiért a májusi ellenforradalmi összeesküvőkre vallottak. Ezek voltak: Reismann Herman gyöngyöspüspöki gazdatiszt; Zucker Sándor gyöngyösi magántisztviselő; Sima Dávidné Lax Katalin gyöngyösi lakos; Donovár János gyöngyösi földműves; Palcsó Antal gyöngyösi ácssegéd; Tóth Géza gyöngyösi mészáros-

segéd. Augusztus 9-én Kiss (Buzogány) Antal gyöngyösi napszámost a pesti köhídnál lőtték agyon, mivel tagja volt a Munkástanácsnak.

A megtorlás második aktusaként — most már a magyar kormány intézkedésére — letartóztatták és Egerbe szállították a Munkástanács tagjainak egy részét, akik valamilyen formában tevékenységet fejtettek ki a proletárdiktatúra ideje alatt. Így letartóztatták Waldner Fülöp, Gergely Danó, Hablicsek Ferenc, Timár Béla, Endrész József, Nádas Márton, Csiba Julianna, Fenyvesi Gábor és Pölös Balázs tanácsstagokat, akik közül Endrész Józsefet 15 évi, Nádas Mártont és Csiba Juliannát 5—5 évi fegyházra ítélték. Ugyancsak letartóztatták Nemezc Józsefet, a város vörös parancsnokát és a direktórium tagját, aki még az utolsó pillanatban sem gondolt a menekülésre, az utolsó pillanatig azon tevékenykedett, hogy megvédje a várost az idegen megszállástól. Nemezc Józsefet az egri ötös tanács halálra ítélte és 1920. július 29-én az egri fogház udvarán kivégezték. 1922 júliusában elítélték még életfogytiglani fegyházra Harján János gyöngyösi napszámost, aki a Tanácsköztársaság idején mint a Forradalmi Törvényszék bírója tevékenykedett.

A Tanácsköztársaság ugyan elbukott, de a város proletártömegei az elkövetett gazdaságpolitikai hibák ellenére is magukénak érezték azt a rendszert, amelyet pár hónappal azelőtt ők maguk vívtak ki és a Horthy-fasizmus 25 esztendeje nem tudta belőlük kiölni annak tudatát, hogy a dolgozók jó életének a megteremtéséhez egyetlen és biztos úton lehet eljutni: a munkások hatalmának megteremtése útján.

J E G Y Z E T

[1] *Hajdú Tibor*: Tanácsok Magyarországon 1918—19-ben című könyve sokoldalú elemzést ad a vidéki eseményekről is. Úgy gondoljuk, hogy ez az egyébként értékes könyv mégis kiegészítésekre szorul, noha alapjaiban és fő vonásaiban helyesen — sok dokumentum alapján — ismerteti a vidéki forradalmi mozgalmat és a reakció aknamunkáját.

Nagy József: Az 1918-as polgári demokratikus forradalom és Tanácsköztársaság Heves megyében című tanulmánya elemzi a gyöngyösi eseményeket is, azonban átfogó témaköre nem tette lehetővé, hogy részletes ismertetést adjon a város életéről a jelzett időszakban. (Eger, 1955. Hevesmegyei Füzetek 2. sz.) *Dezséri Bachó László*: Gyöngyös város 1918—19-ben című munkájában részletes leírását adja a gyöngyösi eseményeknek, azonban könyve — általános következtetéseiben — nélkülöz minden tárgyilagosságot, s így az eseményeket meghamisítja. Bruzsoá szemléletmódjából következik mindez: azt a célt tűzte maga elé, hogy — a magyar fasizmus igényeit kielégítve — torz képet fessen a Tanácsköztársaságról. (Gyöngyös, 1940.)

[2] *Hajdú Tibor*: I. m. 26. l.

[3] *Vö. Hajdú T.* I. m. 27. l.

[4] *Uo.* 27. l.

[5] Heves megye alispáni jelentésének idevonatkozó része így szól: „... a vasúti fővonal fontosabb állomásain utazó fegyveres katonák lövöldöznek, az ott levő csendőrséget lefegyverzik”. (Egri Ujság [E. U.] 1918. nov. 13.) Ebben az időben született meg az Oroszországban levő magyar vörös katonák ajkán az alábbi „A vörös katona dala” című ének, ami a Taskentben megjelenő „Világ-szabadság” 1920. január 24-i számában került közlésre:

„Négy-öt éve már biz’ annak, hogy én ide keveredtem.

Világ sorsa nagyot fordult és én vörös baka lettem.

Vörös zászló az én hitem, szabadság az elvem,
 A ruhám, ha nem vörös is, vörös az én szívem.
 A burzsujok egyre mondják, hogy mi hazamenjünk,
 De a burzsujok uralma nem kell már minékünk.
 Hazamegyünk majd mi egyszer vidám lakomára;
 Vörös baka vigalmának burzsujfej az ára.”

- [6] Egri Állami Levéltár (EÁL) 2343. sz.
 [7] EU. 1918. november 13.
 [8] Uo.
 [9] Uo.
 [10] P. I. Archivuma Tagyob. 2/17.
 [11] Uo. és vö. Hajdú T. i. m. 39—40. l.
 [12] Hevesvármegye Hivatalos Lapja (HHL). 1918. nov. 7.
 [13] Gyöngyösön 1917-ben óriási tűzvész pusztított és sok család vált hajléktalanná.
 [14] Tagyob. 2/15.
 [15] Uo.
 [16] Uo.
 [17] Uo.
 [18] D. Bachó L. a Szabadkőműves Páholy egy röplapját idézi említett könyvében (44. l.)
 [19] I. m. 20. laptól: a pártok ismertetése.
 [20] Tagyob. 2/17.
 [21] Gyöngyös és Vidéke (Gy. V.) 1918. november 17. sz. és Tagyob 2/17.
 [22] Tagyob. 2/17.
 [23] E. Á. L. 2343.
 [24] Tagyob. 2/17.
 [25] E. U. 1918. december 25. száma közli a megyére kihirdetett statáriumot.
 [26] D. Bachó L.: I. m. 39. l.
 [27] Vargha Tivadar (Tagyob 2/17) a városi Munkástanács alakuló ülését november 24-re teszi. Az ekkor megalakult Munkástanács elnöke Endrész József, jegyzője Nemez József lett, s a vezetőségben helyet kaptak az SZDP többi vezetői is. Itt csupán arról lehet szó, hogy a már előbb is működő Munkástanács bizonyos értelmű befolyásolására törekedtek egyes pártvezetők (Waldner; Weinfeld stb)., s ezért határozták el a tanács átszervezését.
 [28] Uo. 41. l.
 [29] Idézi D. Bachó L. i. m. 42. l.
 [30] Tagyob 2/17.
 [31] Tagyob 2/17. *Megjegyzés:* Vargha Tivadar idézett megállapításában tévesen a Károlyi-pártra utal, hogy ti. a Károlyi-párt csak december elején kezdte meg Gyöngyösön működését. Ez ellentmond D. Bachó Lászlónak, aki viszont a Radikális Pártról írja, hogy december elején alakult meg hivatalosan, de már előtte is működött. D. Bachó állítása valószínűbb, annál is inkább, mert Vargha a „Gyöngyös” című lapot is úgy említi, mintha az a Károlyi-párt lapja lett volna, holott a radikálisoké volt. Így valószínűsíthető az is, hogy nem a Károlyi-párt, hanem a Radikális Párt növelte november végén, december elején tömegbefolyását, mivel hivatalosan ez a párt alakult meg ekkor.
 [32] Tagyob 2/17.
 [33] GyV. 1918. december 1. sz.
 [35] Tagyob 2/17. és EU. 1918. december 22.
 [37] Gyöngyös 1919. január 10. sz.
 [38] E. Á. L. 2343.
 [39] Tagyob 2/17. és Gyöngyös és Vidéke 1919. február 9. sz.
 [40] Népszava 1919. február 7. sz.
 [41] E. U. 1919. február 17. és Az Ujság 1919. február 9. sz.
 [42] A Katonatanács megalakulásának időpontja nem ismeretes, de ekkor már működött.
 [43] Idézi D. Bachó L. i. m. 69. l.
 [44] Uo. 76. l.
 [45] Tagyob 2/17.

- [46] Uo. és D. Bachó L. i. m. 76. 1.
- [47] E. U. 1919. január 30. sz. és Hajdú T. i. m. 91. 1.
- [48] Tanácsköztársasági Törvénytár (T. T.) I. füzet, Bp. 1919. 3. 1.
- [49] Hevesvármegyei Direktórium Hivatalos Lapja (H. D. H. L.) 1919. március 27. A rendelet vonatkozó része így szól: „Hevesmegyére nézve az imperiumot az egri Katona-, Paraszt- és Munkástanács vette át, amely a vármegye népbiztosává Láyér Dezsó elvtársat nevezte ki, az alispáni teendők ideiglenes ellátásával pedig alulírottat” (Kolacskovszky Lajos) bízta meg. Meghagyatik, hogy a Katona-, Paraszt- és a Munkástanács minden községben haladéktalanul megalakíttassék. A tanács tagja tőkés nem lehet. Az eddigi képviselőtestületek és eljárások megszűntek.”
- [50] D. Bachó L. i. m. 81. 1.
- [51] *Nemecz József* 1890. április 4-én született Berettyószéplak községben Bihar megyében. (Nagyvárad-tartomány; Román Népköztársaság.) Apja: Nemecz János kőműves, anyja: Paál Amália. Tizenegyen voltak testvérek, de heten a nyomorúságos élet körülményei miatt kiskorukban elhaltak. N. József Szilágyisomlyón, illetve (apja korai halála miatt) magánúton végezte gimnáziumi tanulmányait, miközben mint kőművesinas dolgozott, s kitanulta a szakmát is. A gimnázium elvégzése után két évet töltött a nagybányai festőiskolában, ahonnan bátyja segítségével Pestre került a Felső Építő Ipariskolába. Kitűnő, tehetséges tanuló. Itt kapcsolódik be a politikai mozgalomba. Felveszi a kapcsolatot az Építők Szakszervezetével, megismerkedik Bokányi Dezsővel, akinek révén közel kerül a szocializmus eszméihez. Mint az építész-ifjúság diákvezetője, szakszervezeti és egyéb politikai gyűléseken vesz részt. 1911-ben egy építészküldöttség vezetőjeként részt vett az építőszakszervezet gyűlésén, amit hülígán elemek megtámadtak. A fiatal diák gyorsan intézkedett és rövid időn belül egy diák-gárda vonult be a terembe, akik a szakszervezeti munkásokkal közösen kiverték a támadókat. A rendőrségi vizsgálat után az iskola igazgatója intézkedni akart N. Józsefnek, mint „politikailag gyanús elem”-nek a kizárásáról. Ezt társainak szolidaritása akadályozta meg. Az Építő Ipariskola elvégzése után beiratkozott a Szépművészeti Főiskolára és a műegyetemre. Anyagiilag azonban nem tudta fedezni a tanulást, s ezért különböző építészeti irodákhoz szerződött le mint rajzoló. Tehetségét mutatja, hogy Rimanóczi Gábor építész reábizta például a debreceni takarékpénztár építésének vezetését. Mint katonaköteles a marosvásárhelyi 62. közös gyalogezredhez vonult be. 1914-ben megsebesült az uzsoki szorosnál, s hosszabb kórházban töltött idő után 1917-ben a Gyöngyös újjáépítésére alakított kormánybiztossághoz osztották be. Gyöngyösön azonnal felvette a kapcsolatot a szociáldemokrata párt helyi vezetőivel. Személyes kapcsolatot épített ki később Kun Bélával és Szamuely Tiborral. Az SZDP-on belül, mint a baloldal vezetője, állandó harcot folytatott az opportunisták ellen. Rendkívül sokat tanult, gazdag marxista ismeretekre tett szert. A Tanácsköztársaság idején Gyöngyös fő politikai vezető személyisége volt. Öccse, N. Alajos, ugyancsak Gyöngyösön dolgozott a Tanácsköztársaság idején, mint az MSZP titkára.
- [52] D. Bachó L. i. m. 119. 1.
- [53] Vörös Mátravidék (V. M.) 1919. április 20.
- [54] *Tagyob* 4/3.
- [55] Uo.
- [56] V. M. 1919. április 3. sz. Említi még D. Bachó L. i. m. 102. 1.
- [57] T. T. I. füzet.
- [58] Idézi: D. Bachó L. i. m. 82. 1.
- [59] E. Á. L. 2343.
- [60] Uo. és D. Bachó L. i. m. 96. 1.
- [61] Uo. és *Tagyob* 4/3. és V. M. 1919. április 1. sz.
- [62] *Tagyob* 2/17.
- [63] T. T. I. füzet 46. 1.
- [64] *Tagyob* 4/3.
- [65] H. D. H. L. 1919. június 12. sz.
- [66] V. M. 1919. április 14-i sz. Idézi: D. Bachó L. i. m. 111. 1.

- [67] Tagyob 2/17.
- [68] D. Bachó L. i. m. 116. l.
- [69] Uo. 117. l.
- [70] Uo. 118. l. és E. Á. L. 2343.
- [71] T. T. III. füzet 11. l.
- [72] V. M. 1919. április 29. sz. Idézi; D. Bachó L. i. m. 120. l.
- [73] E. Á. L. 2343. és V. M. 1919. május 7. és Nagy J. i. m. 30—31. l.
- [74] Tagyob 2/17.
- [75] E. Á. L. 2343.
- [76] Tagyob 2/17.
- [77] Julier, a keleti hadsereg parancsnoka eljuttatta az angolokon keresztül a július 20-i ellentámadásra vonatkozó tervet a román katonai parancsnoksághoz.
- [78] E. Á. L. 2343.

SZOKODI:

Angaben aus dem Komitat Heves zur Geschichte der ungarischen Räterepublik

(Die Stadt Gyöngyös zur Zeit der Revolutionen von 1918—1919.)

Der Aufsatz behandelt die Ereignisse der burzsoa-demokratischen Revolution vom Oktober 1918 und die der Räterepublik in der Stadt Gyöngyös. Mit lokalen Angaben illustriert führt er den Kampf der progressiven und der reaktionären Kräfte vor. Es wird vor allem gezeigt, wie die revolutionären Kräfte die Massen von den bürgerlichen Parteien, besonders von der bis Mitte November 1918 herrschenden Christlich-sozialen Partei, eroberten.

Der Verfasser weist nach, dass die Vorbedingungen zur Diktatur des Proletariats bereits im Februar 1919 in der Stadt Gyöngyös gegeben waren. Zum Schluss wird noch dargestellt, wie die örtlichen Organe (Organisationen) der Proletariermacht zur Zeit der Revolution gearbeitet haben.